

JEOPOLİTİK VE TARİHSEL BİR REKABET SAHASI OLARAK UKRAYNA VE DIŞ POLİTİKA PARAMETRELERİ

Ömer Çağrı TECER

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
cagritecer@gmail.com

Özet

Bu çalışma, Ukrayna dış politikasının etnik-dinsel-tarihsel miras ve tecrübesi tarafından belirlendiği tezini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Ukrayna'nın kimliksel yapısını inşa eden unsurların ve bu ülkenin maruz kaldığı dışsal eylem ve olayların da bu devletin dış politikasında belirleyici unsurlar olduğu tezini ileri sürmektedir. Ukrayna, Rus etnografisinin, siyasi, kültürel ve ideolojik tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ukrayna, 1991 yılında diğer bütün Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler gibi bağımsızlığını kazanmış, bir parçası olduğu bu bütünlük içerisinde fiili bir ayrıma girmiştir. Bu çalışmada temel olarak, dış ve iç politik aktörler tarafından inter-subjektivist temelde oluşturulmuş olan dış politik eğilimler incelenecektir. Örneklem olarak, Ukrayna'nın bağımsızlıktan itibaren içerisinde bulunduğu ve takip etmeye çalıştığı dış politik eğilimleri etkileyen miras analiz edilecektir. Bu analiz yapılırken, Bölgesel ve küresel aktörler için jeopolitik önem arz eden Ukrayna'nın sahip olduğu siyasi tarihsel süreç göz önüne alınacaktır. Bu çerçevede, Ukrayna'daki günümüz aktörlerinin davranış ve tutumların, bu davranış ve tutumlar sonucunda ortaya çıkan durum ve olayların analizi jeo-stratejik yaklaşımlar ışığında analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Rusya Federasyonu, Ukrayna, Avrasyacılık, Avrupa Birliği, NATO.

UKRAINE AS GEOPOLITICAL AND HISTORICAL BATTLEFIELD AND ITS FOREIGN POLICY PARAMETERS

Abstract

The main objective of this study is to present that Ukrainian foreign policy is determined by its ethnic-religious-historical heritage. Furthermore, this study asserts that the matters constructing Ukrainian identity and external factors are main determinants of Ukrainian foreign policy. Ukraine is an inseparable part of Russian ethnography and its' political, cultural and intellectual history. It has gained its independence in 1991 from the Soviet Union. In this regard, the main concern of this paper is to analyze the aforementioned heritage of Ukraine. This inter-subjectivist heritage has been constructed by domestic and external political actors. This heritage has an impact on Ukrainian national and foreign policy tendencies which it has from its independence onwards. At the same time, this study will consider the historical and political process of Ukraine having a geopolitical importance for regional and global actors. In this regard, behaviors and manners of current actors in Ukraine, and the situation occurred from this will be analyzed in the light of geopolitical approaches.

Key words: Russian Federation, Ukraine, Eurasianism, European Union, NATO.

Giriş

Avrasya¹ olarak adlandırılan coğrafyanın ehemmiyeti göz önüne alındığında, Ukrayna'nın sahip olduğu tarihsel miras, iki kıta arasında doğu-batı geçiş güzergâhı ve kuzey-güney tamponu olarak, bölge içi ve dışı unsurların varlığının anlaşılmasında yardımcı olmaktadır. Ayrıca, tersi bir okuma ile bu bölge geçmişinin kapsamlı olgusal yapısının anlaşılması, Ukrayna'nın yakın çevresindeki günümüz devletleri ile olan ilişkileri ve bu devletlerin Ukrayna'ya yönelik tutumlarının anlaşılmasına kolaylaştıracak ve bir şablon sunacaktır. Anarşik uluslararası sistem içerisinde devletlerin davranışlarının anlaşılması veya var olan statik durumun incelenmesinde bazen devletlerin veya bölgenin kültür, medeniyet ve kimlik algısının anlaşılması ve bu çerçevede değerlendirme yapılması görece daha aydınlatıcı olmaktadır (Wendt 1992: 397). Bu algıların, temel bir ulusal kültür üzerinden devletlerin dost-düşman tasavvurunu belirleyen en önemli tamamlayıcı unsurlardan biri olduğu belirtilebilir (Akgül-Açıkmeşe 2011: 56). Bu analiz yöntemi, rasyonel verilerin göz önüne alınmasının yanı sıra o rasyonel verilerin sınırlı açıklama getirebildiği bazı alanların ve ilişkilerin görece daha iyi aydınlatılmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda, Ukrayna dış politikasının etnik-dinsel-tarihsel miras ve tecrübesi tarafından belirlendiği tezi anlam ifade etmektedir. Ayrıca, Ukrayna'nın kimliksel yapısını inşa eden unsurların ve bu ülkenin maruz kaldığı dışsal eylem ve olayların da bu devletin dış politikasında belirleyici unsurlar olduğu temel tezi tamamlar niteliktedir. Bu çerçevede, günümüze ulaşan Avrasya'da, Ukrayna algısının ve konumunun oluşmasında etkili olan ve onu bölge dâhilinde birincil aktör haline getiren ilk ve önemli unsur Rusya, onun tarihsel mirası ve bölgeye yönelik ideolojik-siyasi-ekonomik-stratejik bakış açısı bağımsız bir değişken olarak önem teşkil etmektedir. Öyle ki, eski ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski, daha 1997'de, Ukrayna'nın Rusya'nın hinterlandında olmaması durumunda Moskova'nın eski Sovyetler Birliği bölgesinde yeniden etkili olma yönündeki her türlü çabasının başarısızlığa mahkûm olduğunu yazmıştı (Schwarz 2014).

Diğer yandan, bulunduğu coğrafya itibariyle direkt olarak etkili olan ve sahip olduğu demografik etnik niteliğinin sonucu olarak, Slavofil ve Avrasyacılık düşüncesi içerisinde de önem verilen birkaç ülke (Beyaz Rusya-Kazakistan) arasında yerini alan Ukrayna, hem ideolojik hem tarihsel hem de aktüel bazı projelerin gerçekleşmesi için olmazsa olmaz bir ülke konumundadır (Dugin, 2006: 229). Bütün bu etkenlerin yani coğrafi, tarihsel, demografik ve ideolojik etkenlerin sunmuş olduğu parametrelerin sonucu olarak, çalışmanın esas bağımlı değişkeni Ukrayna bağımsızlığından (1991) itibaren ortaya koyduğu ve

¹ Avrasya, kavramın yeni dönem kullanımının ve ondan kaynaklanan Avrasyacılığın önde gelen ismi olan A. Dugin tarafından dar anlamda, eski Sovyet sahası; geniş anlamda ise, Moskova'yı merkeze alan ve sırasıyla Berlin, Tahran, Ankara, Delhi çevrelerini dahil ettiği bir coğrafyaya karşılık gelmektedir (Dugin, 2006: 193).

benimsemeye çalıştığı iç ve dış politika vizyonu, Avrupa-Atlantik ve Rusya arasında bir denge politikası olmuştur. Bu kapsamda, çeşitli bölgesel güvenlik ve işbirliği sistemlerine dâhil olmuş ya da dâhil olma yönünde stratejiler benimseyerek, dış politikada ve onunla bağlantılı iç politikada özerk alanlar oluşturma çabasına girişmiştir. Bu alanlardan bir tanesi ve belki de en önemlisi Karadeniz ve Hazar havzası olmuştur. Bunun nedeni, bu bölgelerin taşıdığı stratejik öneminin, özellikle soğuk savaş sonrası dönem için, tüm bölge ülkelerini ve hatta Ukrayna'yı da aşan bir şekilde artmış olmasıdır. Enerji nakil güzergâhlarının bu bölge üzerinde yer alması, Ukrayna açısından Rusya'ya olan enerji bağımlılığının bu nitelik ile azaltma noktasında fırsat sunma potansiyelini sunmaktadır. Diğer yandan, bölgenin bu özelliği, dar anlamda, Rusya açısından var olan enerji nakil ve ihracatının kontrol ve denetimini sürdürme, genişletme kapsamında çıkar ve riskleri barındıran bir alan olarak anlam ifade etmektedir (Parahonskiy 2001). Bununla birlikte, Karadeniz bölgesi küresel ve bölgesel güçler açısından da ayrı ve öncelikli alanı oluşturmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere en başta Rusya'nın ekonomik çıkarlarının önem arz etmesinin yanında, Sovyetler Birliği'nin ya da Rus İmparatorluğu'nun yeniden canlandırılması kapsamında ortaya konan Avrasyacı ve Slavofil yaklaşımları ışığında ortaya konulan siyasi-ideolojik düşüncelerin, projelerin gerçekleştirilmesi hayalleri reel politiği etkilemektedir. Ayrıca, Kırım yarımadasında bulunan Sovyet mirası Sivastopol şehri ve Rus filosu Rusya için stratejik anlam ve önem arz etmektedir. Diğer yandan, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), soğuk savaş sonrası dönemde bölgede oluşan güvenlik ve güç boşluğunun NATO ile doldurulması çalışmaları ve doğu-batı enerji koridorunun bir parçası olan güzergâhta etkin başat olma politikası bu ülkenin bölgedeki varlığını kaçınılmaz kılmaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve enerji çıkarlarını ön planda tutarak Doğu Avrupa ve Karadeniz-Hazar hattına olan sürekli ilgisi ve Türkiye'nin bütün bu güç ve çıkar sarmalı içerisinde Karadeniz'deki Montrö statüsünün korunması yönünde takındığı tavrı ve vizyonu, Ukrayna özelinde genişleyen somut bir siyasal-ekonomik-stratejik sorunu önemli kılmaktadır (Kamalov 2009).

Bu kapsamda, ilk bölümde, temel tezimizi destekler nitelikte Rus ve Ukraynalıların tarih olgularını oluşturan sabit ve değişken öğeler ortaya konulup, analiz edilecektir. Daha sonra, çalışmanın bağımlı değişkeni olan Ukrayna üzerindeki, bağımsız değişken ya da yine temel tezimizi destekler nitelikte belirleyici güç olan Rusya merkezli ve/ya daha geniş anlamda Avrasya merkezli tarihsel-düşünsel yaklaşımlar ele alınacaktır. Genel değerlendirme ve çıkarımların yapıldığı bölüm öncesinde ise yakın geçmiş, aktüel sorunlar ve statüko ilk iki bölümün konusu olan parametrelerin ışığında Ukrayna dış politikasının analizi yapılacaktır.

1. Rus ve Ukraynalıların Tarih Olgularını Oluşturan Temel Parametreler

Bugün Ukrayna'nın başkenti olan Kiev, kuzeyde daha sonra ortaya çıkacak olan Moskova Knezliği ile iki ayrı ancak birleşik kutuplar olarak Rus (Slav) tarihini başlatan merkez olmuştur. 9. Yüzyılda Vladimir'in kurduğu Kiev Knezliği böylelikle Rusların tarihsel olarak atıf yaptıkları önemli bir dönem ve merkezi oluşturmuştur² (İşyar 2008: 112). Bu merkez, süreç içerisinde, başta doğudan gelen Türk akınları olmak üzere bir çok tehditle karşılaşmıştır. Güneyden Bizans, doğudan gelen Hazar, Kıpçak akınları, bu dönemde Slavların Karadenize tam anlamıyla hakim olmalarına izin vermemiştir.

Bu süreç içerisinde, Slavların Türklerle ittifak ilişkileri kurdukları da görülmüştür. Slavlar, Türklerle birlikte bir dönem Bizans'a karşı ittifak kurmuş ancak Ortodoks Hristiyanlığı benimsedikleri yıl olan 988 yılından sonra bu ilişki değişmiştir. Coğrafyanın şekillenmesi bu tarihten sonra milliyet birliğinden, dinsel-mezhepsel birlikteliğin de oluşturduğu bir bilincin gelişmesine de sahne olmaya başlamıştır. Bununla birlikte, süreç içerisinde, 1200'lü yıllar ile beraber, Kiev Knezliği'nin içerisine düşmüş olduğu iç anlaşmazlıklar, diğer Knezlikler ile ayrılığın ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur (İşyar 2008: 113 vd). Bu süreç, ortaya çıkan zayıflığın da yol açtığı nedenler ile 1220'ler ile başlayan Moğol-Tatar istilası karşısında Slavları dezavantajlı bir durumda bırakmıştır. Bu durumun da bir sonucu olarak, 14. Yüzyılın sonlarına kadar sürecek olan Moğol-Tatar hakimiyeti ortaya çıkmıştır. Ancak bu istila yeni bir siyasi merkezin, Rus dirilişi ve yayılmasının merkezi olacak Moskova Knezliğinin tarih sahnesine çıkması sonucunu da doğurmuştur (Gömeç 2009: 70).

Burada bir not düşülmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise Moğol-Tatar (Kıpçak Türkleri) hâkimiyetinin Rus, dolayısıyla Ukrayna'nın tarihsel, kültürel bakiyesinde, yönetsel ve devlet geleneğinde önemli bir yere sahip olmasıdır (İşyar 2008: 119). Rus tarihi üzerine yapılan tartışmalarda ortaya konulan bazı görüşlerde, Rus tarihinin ve devletinin menşeyini Vareglar³ tarafından temeli atılan, Ortaçağ Kiev Rus'una dayandırmaktadırlar (İsmayilov 2011: 44). Ancak diğer yandan, bu bölgenin geçirmiş olduğu tarihsel istila ve boyunduruk dönemlerinin etkisi ile de bazı Rus tarihçiler (Trubetskoy gibi), Kiev'den bağımsız, onu merkeze almayan ancak onu da kapsayan bir tavırla, Rus devletinin tarihsel izlerini Moğol İmparatorluğu ve Altın Orda devletinde aramaktadırlar ve bu devletlerin Rus devletinin kurucu unsurları olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu çerçevede, Rus tarihinin dönüm noktası olarak, ne Moğol-Tatar boyunduruğunun kaldırılması ne de Rusya'nın Altın Orda'dan

² Avrasyacı tarih görüşünde, bugünkü Rusya'nın tarihsel kökleri arasında Kiev Rus'unu görmemektedir. Çünkü tarihsel süreci Avrasya'nın organik bütünlüğü şeklinde algılamaktadırlar ve Kiev Devleti'nin bu süreçte bir rol almadığı kanaatine sahiptirler (İsmayilov 2011: 43).

³ İskandinav kökenli etnoslar.

ayrılmasıdır. Dönüm noktası, Moskova'nın gücünün daha önce Altın Orda'nın kontrolü altında olan bölgelerin büyük bir bölümüne yayılması yani Tatar Han'ının Moskova Çarı ile yer değiştirmesidir (İsmayilov 2011: 50).

Bu kapsamda, Moskova Knezliği'nin ortaya çıktığı dönem olan, genişleyerek iki ayrı parçaya ayrılmış Moğol-Tatar İmparatorluğu'nun doğu-batı yönündeki iki kısmının yani Kazan-Altın Orda dönemi Rus kimliğinde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemin nihayete ermesi ise, 1380'ler ile birlikte başlayan Timur akınları sonrasında zayıflayan Altın Orda'nın hâkimiyetine Moskova Knezliği tarafından son verilmesi ile gerçekleşmiştir (İşyar 2008: 115). Bu olay sonrası dönemde, Altın Orda'nın mirascısı Tatarlar Kırım bölgesine doğru çekilmişlerdir. Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet dönemi ile birlikte de Osmanlı'ya, özerk ve imtiyazlı bir şekilde tabi olmuşlardır (Kuzucu 2010: 108).

III. İvan dönemiyle birlikte, Çarlık Rusya olarak adlandırılan Moskova Knezliği, Altın Orda yönlü bir şekilde doğu ve Hazar bölgelerine yönelik ancak Karadenize ulaşma yönünde yayılma faaliyetleri göstermiştir. Bu çerçevede, Ruslar 1552'de Kazan'ı ve 1554'de Rus Kazakları yardımıyla Astrahan'ı hakimiyetleri altına almışlardır (Saray 1994: 2,6). Ukrayna'nın sağına yayılan Rusların, 1637'de kısa bir süre de olsa Azak Kalesini ele geçirmeleri olayı ile, artık Osmanlı için de bir tehdit oluşturduğunun sinyallerini veriyordu. Bu durumdan hareketle, Rusların 17. Yüzyılın ortalarına kadar batı yönünden tehlike olarak algıladıkları Lehlere karşı 1654 yılında giriştikleri savaş sonucunda sorunlu bir toprak olan ve Moskovanın güvenliğini tehdit eden Smolensk'i almaları ile güneye doğru, yani sol Ukrayna'ya doğru ilerleyiş de başlayacaktır. Bu çerçevede, Rus Kazaklarının idaresinde olan ve Leh tehlikesi karşısında Rus Çarının tabiyetini isteyen Ukrayna (Kiev) 1654 yılında, yapılan Pereyaslav Anlaşması ile Rus Çarına tabi oldu. Ancak sonrasında Polonya ile Rusya arasında on üç yıl süren savaşlar yaşandı ve bu savaşlar Ukrayna'nın Rusya ve Polonya arasında bölünmesiyle sonuçlandı. Andrusova Barış Anlaşması ile sonuçlanan bu savaş ile Ruslar, sonuç itibarıyla ikiye ayrılmış olan Ukrayna'nın sol yakası ile Kiev şehrini egemenliği altına aldı. Kiev şehrinin ve onun çevresindeki çok dar sahanın Moskova'nın hâkimiyetine bırakılması ile Ruslar sağ yaka Ukrayna'sını tehdit edecek bir bölgeye sahip olmuştur (Yüksel 2013: 109 vd.). Bu durumla birlikte, kısa bir süre sonra ilk Osmanlı-Rus münasebeti gerçekleşmiştir ki, bu da malum sebeptendir. Rusların sağ Ukrayna yönüne doğru ilerleme arzuları sonucunda karşı karşıya gelen iki devlet, bu karşılaşmanın ve yapılan savaşın sonucunda aralarında yapılan ilk anlaşmaya imza koymuşlardır. 1676-1681 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Bahçeşehir Anlaşması ile Dinyeper sınır kabul edilerek sağ (Osmanlı) ve sol (Ruslar) kanatları iki devlet arasında paylaştırılmıştır (Özkan 2007: 49).

Ortak bir geçmiş ve bu geçmişten kaynaklanan ortak bir bakiyeye sahip olan Rusya ve Ukrayna için önemli bir yeri olan ve ortak bir paydayı da oluşturan diğer önemli bir tarihsel olay Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakıdır. Aynı zamanda, bu olay bölge stratejisi, siyaseti için kırılma noktasını teşkil etmektedir. Bu tarihsel olayın kısa bir şekilde üzerinde durulması hem Kırım'ın Rusya ve Ukrayna ile ilgisini, geçmişini, onlar için öneminin ve ilhakına giden süreç ve yöntemlerin anlaşılması, aktüel gelişmelerin analizi ve anlamlandırılması için önem teşkil etmektedir.

Kırım bahsedildiği üzere, Altın Orda Devleti'nin dağılması sonucu onun parçalarından birisi olarak 15. Yüzyıl başlarında Hacı Giray tarafından kurulmuştur. Mengli Giray'ın hanlığı zamanında ve onun mracaatıyla, Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Kırım'ın Osmanlı toprakları haline gelmesi o dönem itibariyle önemli bir stratejik avantaj sağlayarak, Karadeniz'in *Osmanlı gl* haline gelmesi sonucu doğurmuştur. Rusların bu döneme kadar Karadeniz'in kuzeyinde, doğu ve batı yönlerinde yapmış oldukları yayılma faaliyetlerinde ortada kalan tek bölge, o dönem itibariyle Kırım olmuştu. Bu çerçevede görülmektedir ki, Kırım'ın ilhakına giden sürecin işareti ve bu süreçteki en önemli olay olarak değerlendirilebilecek durum, Kırım yarımadasının kuzey doğusunda yer alan Azak kalesinin 1700 yılında Ruslar tarafından, Osmanlı'ya karşı kurulan kutsal ittifak içerisinde yer alarak giriştiği mücadele sonucunda elde edilmesidir (Yüksel 2013). Bu sonuç, jeostratejik açıdan önemli olmakla birlikte, neticede imzalanan İstanbul Anlaşması ile kabul edilen hükümler, Kırım'ın ilhakına giden süreci ya da en azından Kırım'a yönelik bir tehdidin sinyalinin vermektedir. Buna göre, bu zamana kadar Rusların her yıl Kırımlılara verdiği vergiler kaldırılırken, önemli ekonomik kazançlar sağlayan Rusya ilerine Kırım akınları yasaklanıyor. Tabi ki en önemli hüküm ise Kırım'ın girişi olarak kabul edilen Azak Kalesi Rusların eline geçmiştir (Köse 2002: 465).

Ruslar bu kilit öneme sahip kazanç sonrasında, Kırım Hanlığı'na yönelik bir çok akın gerçekleştirmiş ancak başarılı olamamışlardır. Ta ki; 1762 yılında Rus tahtına II. Katerina geçene kadar. II. Katerina ile başlayan süreçte, bugünkü Ukrayna topraklarının batı kısımlarına hakim olan Lehler (Polonyalılar) ve Karadeniz'e hakim olan Osmanlılara karşı yayılma ve avantaj elde etme yönünde politika yrtlmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, o dönem itibariyle Lehistan'da baş gösteren taht kavgaları ve i karışıklıkları kullanarak Lehlerin iç işlerine karışmış ve kendisine sadık bir kralı başa getirmiştir. Böylelikle, Ruslar Lehistan'ı kontrolü altına almışlardır. Bu statüko değişikliği Osmanlı-Rus ilişkilerini germiştir. Bu kapsamda gerilen ilişkilerin sonucu ve fiili olarak da Ruslara baş kaldıran Lehlerin Osmanlı topraklarına sığınmaları, Osmanlı-Rus savaşının başlamasına neden olmuştur (Kuzucu 2010: 110). Osmanlı

Devleti'nin ağır bir yenilgi alması neticesinde yapılan Küçük Kaynarca Anlaşması (1774) hükümleri savaşın fiili neticelerine ek olarak, siyasi neticeleri açısından Osmanlı Devleti'ni etkilemiştir. Buna bağlamda, imzalanan anlaşmanın üçüncü maddesine göre, Kırım'a bağımsızlık veriliyor, Kırımlıların hanlarını kendileri seçmeleri ve yalnız dini yönden Kırım'ın Osmanlılara bağlı olmaları kararlaştırılmış ve hükme bağlanmıştır (Köse 2002: 466). Ancak bu durum, ilerleyen tarihlerde durağan, yeni bir statüko sağlamamıştır. Çünkü Kırım'ın Ruslar tarafından bağımsızlığının sağlanması geçici ya da bir geçiş sürecini teşkil etmiştir. Ruslar uygun siyasi ve askeri şartların sağlanmasıyla oluşan ilk fırsatta Kırım'ı ilhak etmişlerdir. Ancak bu ilhak sürecine giden süreç iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Burada kadim bir strateji ve yöntem sergilenmiştir. Kırım'ın bağımsızlığı ile birlikte başa gelen Kırım Hanı Sahib Giray, toplumsal baskı ve istek yönünde tekrar Osmanlı'ya tabi olma yönünde görüşmeler yapmak için İstanbul'a gitmiş, ancak sonucunda Osmanlı tarafında anlaşma hükümlerine aykırılık oluşturmaması için red cevabı almıştır. Bu dönemde Rusya bu şartları kendi lehine kullanmak ve Kırım'a müdahale için uygun şartların oluşmasını sağlamak için beklemiştir. Bu çerçevede, Sahib Giray'ın İstanbul'dan eli boş dönmesi sonucunda başlayan iç huzursuzluk onu hanlıktan etmiş, yerine ise 1775'te Devlet Giray geçmiştir. Ancak bu süreçte boş durmayan Rus Çaricesi, birkaç yıl Rus sarayında kalarak Rus örf ve adetlerine göre yetişen ya da en azından ona aşina olan Şahin Giray'ı uygun zamanda başa çıkarmak için fırsat kollamıştır. Bu fırsat Devlet Giray'ın başa geçtiği dönemde Şahin Giray'ın onun karşısına çıkarılarak tahta talip olması şeklinde vuku bulmuştur. Ruslar bu çerçevede, toplumsal ayaklanmalar tertip etmiş, Devlet Giray'ın Osmanlı'dan aradığı desteği bulamaması neticesinde Şahin Giray yönetimi ele geçirmiştir. Ancak ilerleyen süreçte, Ruslar geçiş sürecinin tamamlanması adına kendi kukla yönetimi aracılığıyla kamuoyunu, askeri bir müdahale ve Kırım'ın içişlerine müdahil olma fırsatlarını yaratma noktasında yönlendirecek çeşitli faaliyetler yürütmüş ve bunun neticesinde ortaya çıkan olaylar üzerine kendi kukla yönetimini yine kendisi ele geçirerek Kırım'ın ilhakını gerçekleştirmiştir (Köse 2002: 470 vd). Akıllı ve sabırlı bir strateji yürüten Çarlık Rusya'nın 1784 yılında Kırım'ı ilhak etmesi sonucunda, 1784 yılında imzalanan Kavak Tenkihnamesi ile Osmanlı Devleti Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakını kabul etmek durumunda kalmıştır (Başer 2010: 29 vd).

Kırım'ın ilhakından sonra bölgedeki Rus varlığının Kiev ve çevresi, Kırım yarımadası ve yarımadanın doğusunda kalan, Hazara uzanan Kafkas üstü topraklara yayıldığı görülmektedir. Netice olarak, 1654 yılı itibariyle Kiev'in Rus hakimiyetine tekrar dahil olması ve Kırım'ın da 1784 yılı itibariyle Tatar mirası ve Kiev bakiyesi topraklar olarak tesisi ve bu çerçevedeki tarihsel, kültürel, siyasi ve jeostratejik mirasın oluşum sürecinin önemli

başlangıç noktalarını oluşturmuştur. Bu sürecin devamında, Rus arlığı'nın 1917 yılında Bolşevik Devrimi ile yıkılması sonucunda yeni bir tarihsel dönem ve tecrübenin yaşanması sürecine girilmiştir. 1919 bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, Sovyet Sosyalist Cumhuriyet olarak ortaya çıkmış, 1922'de ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) dâhil olmuştur. Ancak o dönemde topraklarına Kırım dahil edilmemiştir. Kırım 1917'de bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, İhtilal kuvvetlerinin bölgeye ulaşması ile 1921 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği içerisinde muhtar cumhuriyet statüsü ile varlığını srdrmştir. Ancak Ukrayna'nın bugünkü sınırlarına kavuşması 2. Dünya Savaşı'nın doğrudan bir neticesidir. Polonya topraklarını işgal eden, ardından bu topraklarda Nazi Almanyası kuvvetlerine karşı mücadele Kızıl Ordu sayesinde, anadili Ukraynaca olan nüfusun büyük bir kısmı tarihte ilk kez ortak sınırlar içerisinde birleştirilmiş, savaş ertesini sınır düzenlemeleri ile Polonya'nın sınırları batıya doğru itilmiş ve ülkedeki Lehler, Yahudiler ve Tatarlar gibi pek çok azınlık grubu çeşitli yollarla tasfiye edilmiştir (Bilener 2007: 117). Ayrıca ve son olarak, bölgenin Kırım açısından idari anlamda son halini alması ise 1954 yılında SSCB'nin Ukraynalı Komünist Parti sekreteri Kruşev tarafından Kırım'ın Ukrayna'ya Pereyaslav Anlaşması'nın 300. Yılı kapsamında 'hediye' edilmesiyle olmuştur.

Bütün bu olaylar silsilesinin işığında görülmektedir ki, Ukrayna ve Rusya'nın hem birbirlerine hem de bölgeye yönelik politikalarının sonucu olan davranışlarının incelenmesinde, geçmişin miras olarak bıraktığı siyasi, kültürel, stratejik bağlar gözönüne alınması gerekmektedir. Her iki devletin ve ülke içerisinde yaşayan toplumun kimliğinin oluşmasında ve bundan kaynaklanan davranışlarının şekillenmesinde etkili olan faktörlerden biri de geçmişten günümüze ulaşan tarihsel mirastır. Konstrüktivist sosyal teori, insanın bir nesne ya da amaca doğru harekete geçmesini, o amacın ve/ya nesnenin onun için ifade ettiği anlam temelinde gerçekleştiğini ve bu inter-subjektivist anlam inşası sırasında oluşan kimliğin de aslında çıkarlarımızın temelini oluşturduğunu belirtir (Wendt 1992: 396 vd, 398). Bu nedenle, üst bir otoritenin, hiyerarşinin olmadığı uluslararası toplumun temel aktörü olan devletler arasındaki ilişkilerin ve birbirlerine karşı sergiledikleri davranışların nedenlerinin analizi noktasında; sosyal olarak inşa edilmiş ve günümüze ulaşmış siyasi, toplumsal, kültürel tarihsel mirasın; onun inşa ettiği kimliğin, aynı zamanda kimliğin özünü oluşturan çıkarların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu nedenle, böyle bir tarihsel süreci görmezden gelerek yapılacak bir analiz eksik kalacaktır. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz üzere uluslararası sistemde devletlerin birbirine karşı bakış açılarını sadece yüksek politikanın araçları olan askeri ve siyasi özellikler ve bundan kaynaklanan çıkarlar belirlememekte, bunu tamamlayan ve bir parçası olan toplumsal, kültürel algılar da etkilemektedir. İşte bu algıları

oluşturan en önemli unsur da tarih ve ondan kaynaklanan yaşanan ve/ya karşılıklı olarak oluşturulmuş olumlu veya olumsuz ortak bilinçtir. Bu bağlamda, bu bilinci ve mirası destekleyen ve bu coğrafya merkezli bazı düşünsel yaklaşımların değerlendirilmesi şu aşamada önem teşkil etmektedir. Avrasyacılık ve Slavofil düşüncelerin, Ukrayna kapsamında en önemli aktör olan Rusya ve onun politik güdüsü için aktüel politika içerisinde önem arz ettiği görülmektedir. Ayrıca, Ukrayna'nın bağımsızlıktan sonraki süreç içerisinde temel politik ve ekonomik yönelimlerinden biri olan Rusya'nın başını çektiği Avrasya kampında (ki diğeri ABD ve AB'nin başını çektiği Batı'dır) ve bundan kaynaklanan ideolojik rekabette bu düşünsel temel ve yaklaşımlar etkili olmuştur. Bu noktadan hareketle, bu yaklaşımların belirtilen nokta etrafında değerlendirilmesine geçilebilir.

2. Ukrayna Üzerindeki Avrasya Merkezli Yaklaşımlar

Ukrayna'nın Rusya bakiyesi kapsamında dâhil olduğu tarihsel miras çerçevesinde, bu ülkeye düşünsel anlamda iki yaklaşım içerisinde kilit bir önem ve değer verilmiştir. Bunlar, Slavofil ve Avrasyacılık düşünceleridir.

2.1. Slavofil Düşünce ve Pan-Slavizm

Avrasya coğrafyasının en önemli ve en başta gelen devletlerinden biri olan Rusya, tarih boyunca, uygulama ve benimseme oranları değişiklik göstermekle birlikte yayılmacı, milliyetçi ve mesihçi argümanlar üzerine ve aynı zamanda bunu destekleyen ekonomik, stratejik politika biçimleri benimsemiştir. Bunlar içinde ön plana çıkan yayılmacı tutum, Rus tarihinin belki de en belirgin özelliklerinden biridir. 16. Yüzyıldan itibaren, neredeyse tüm Rus imparatorları ve devletleri istisnasız bir şekilde topraklarını ve nüfuzlarını fiili ya da manevi bir şekilde genişletme doğrultusunda hareket etmişlerdir (Kaya vd. 2009: 26).

Kırım savaşıyla beraber Rusya'da gelişmeye başlayan ve gittikçe siyasi bir çizgiye kayan Slavofil ve Panslavizm düşünceleri, Rus toplumunu ve devlet adamlarını iyiden iyiye etkilemeye başlayan önemli bir hareket haline gelmiştir (Aydın 2004: 123). Bu düşünce sisteminin ve politik hareketin ortaya çıkışında etkili olan olaylar ve durumların başında Rusya'da I. Petro döneminde başlayan Batılılaşma hareketlerine duyulan öfkedir (İsmayilov 2011: 32). Bunun yanında, 1856'da Osmanlı Devleti ve onun Batılı müttefiklerinin Rusya'ya karşı yürüttükleri Kırım savaşı sonrasında ideolojik olarak kendine zemin bulan bir batı karşıtlığı ile de bu düşünce akımları güçlenmiştir. Düşüncenin gelişimine etki eden tarihsel olaylardan ayrı olarak, Slavofil düşüncenin temeline bakacak olursak, Slavofil düşünce içerisinde Ortodoks Hristiyanlık unsuru ve bundan hareketle Bizans mirası önemli bir yer

tutmaktadır. Bununla bağlantılı olarak özellikle ilk gelişme yıllarında bu unsurlar mesihçi bir özellik kazanarak, Osmanlı devleti içerisinde yaşayan Slav milletlere ve Ortodoks halka yönelik bir varis ve hami politikasının yürütülmesi sonucunu doğurmuştur. Yani kısaca söylenecek olursa, Batı karşıtı gelenekçi bir düşünce biçimi olarak klasik anlamda Slavofilizm, Rus tarihinde 1830'lar ile birlikte Batıcı-gelenekçi fikir çatışması üzerine kurulu olan, Rusya'nın Batılılaşmasına karşı olan ve Petro öncesi Rusya'sını *gerçek* Hristiyan ve Slav ilkelerine dönüş açısından referans olarak kabul eden bir grup olarak nitelendirmek mümkündür (Kaya vd. 2009: 31). Ayrıca, bu noktadan hareketle, politik bir hareket ve misyon olarak Panslav düşünce de bütün Slav halkların tek çatı altında toplanması amacı güder.

Slavofil düşünce akımları ve savunucuları, 1. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Sovyetler Birliği döneminde Rus coğrafyasında yer bulamayarak Avrupa merkezlerine taşınmış ve siyasi-teorik düzeyde tekrar canlanacağı tarihler olan 1980'lere kadar arka planda kalmıştır. Fakat diğer yandan, bu akımlar Sovyet ideolojisi ile görünürde ters düşse de SSCB Slavofil düşüncesini ve misyonunu fazlalıkları ile gerçekleştirmiştir. Fazlalık ile kastedilen geniş, Slav coğrafyasını aşan coğrafi yayılma alanıdır. Bu nedenle, SSCB'nin alansal bakiyesi ve ideolojik zeminine (çünkü bu zemin, slavofil düşüncenin moral değerlerini yok saymaktadır) olan karşı duruş, 1980'lerle ortaya çıkan Neoslavofil hareket ve yaklaşımlar içerisinde, klasik yaklaşımdan farklı olarak sınırlı bir yayılmacı mantık taşımaları sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde, yaklaşımın temelleri olan Batı karşıtlığı ve batılı olan değer, bu değerden kaynaklanan örgütlenme ve yaşam biçimlerine karşı bir duruş devam etmekle birlikte, Klasik yaklaşımdan farklı olarak geniş bir Slav hamiliği vizyonu yoktur. Hatta Rusya Federasyonu'nun (RF) ortaya çıkmasıyla birlikte olması gereken savunmacı bir Slav vizyonu ve bundan kaynaklanan Slav değer ve geleneklerinin korunmasıdır. Çünkü bu hareketin en önemli temsilcilerinden olan Soljenetsin'e göre, bu değerler Sovyet döneminde Marksizm tarafından, RF döneminin yaklaşık ilk on yıllık döneminde ise liberal Batılı değerler tarafından erozyona uğratılmıştır (Kaya vd. 2009: 42). Bu yüzden, RF kendi iç değerlerini, yani kendinden olan model ve yaklaşımları benimsemelidir. Ancak, bu yeni yaklaşımdaki sınırlı yayılmacı tutum ise içinde barındırdığı sınırlı kelimesi ile aslında var olan yayılmacı vizyonu perdelemektedir. Onlara göre bu sınırlı yayılma, geleneksel olarak Ruslara ait olan toprakların yeniden Ruslara verilmesi ve sınırların bu şekilde düzenlenmesi yolu ile gerçekleşecektir ki, bu çerçevede, Beyaz Rusya ve Ukrayna *zaten* Rusya'nın birer parçası oldukları için yola onlarla devam edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Ayrıca bu yaklaşımın içerisinde devlete biçilen anlam ve onun kullanılması gereken yöntem ise diğer uluslar için güç kullanan saldırgan bir devlet değil, moral çekiciliği olan bir Ortodoks devletidir. Bu nedenle, diğer devletlerin Rusya'ya katılımı güç

yoluyla değil, *gönüllülük* esasında olmalıdır. Bu gönüllüğü tesis edecek moral etken bu düşüncenin temelinde yatan Slav devleti fikridir ki, bu devlet Soljenitsin'in ifade ettiği şekli ile Rusya, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Kazakistan (özellikle Rusların (Slavların) yaşadığı kuzey bölgesi) ülkelerini kapsayacaktır. Çünkü ona göre, bu bölge Rusya'nın doğal, tarihsel ve geleneksel hinderlandıdır (Kaya vd. 2009: 43).

2.2. Avrasyacı Yaklaşım

Geçmiş Slavofil düşünce gibi 19. Yüzyıla kadar uzanan Avrasyacı yaklaşım, Rus Emperyal tarihine, bu emperyal tarih içerisindeki Slav dışı unsurları da (Altın Orda-Türki-Persi) dahil eden, önemseyen, sahip çıkan bir tutum ile kendisine demografik olarak temellendirmektedir. Bu yaklaşım, 1990'lı yılların özellikle ikinci yarısı itibariyle tekrar bir alan bulmuş, gelişme sağlamış ve etkinlik kurmuştur.

Avrasyacı yaklaşım, Slavofil düşünüş ile paralel bir şekilde, bütünlükçü bir felsefeyle Avrupa bireyciliğini ve tarihin Avrupamerkezci yorumunu reddetmiştir. Çünkü Avrasyacılar için, Batı'nın belirlediği evrensel değerler arkasında herkese yönelik geçerliliği olan Roman-Cermen kültürü olduğundan, hegemonyası kabul edilmez ki, bu aynı zamanda liberal demoksinin batılı şeklinin ve onun hukuk devletinin, parlamentarizminin ve bireye yönelik insan haklarının da reddiyesidir (İsmayilov 2011: 35).

Avrasyacılar, Slavofillerden farklı olarak geniş bir yayılma stratejisine sahiptirler. Rusya'nın emperyal ve Sovyet geçmişine bir bütün olarak sahip çıkan bu görüş, sahip olduğu çok uluslu bir söylemin merkezine Rus unsurunu alarak, Slavofillerin Beyaz Rusya, Ukrayna ve Rusya'dan oluşan Slav coğrafyası tahayyüllerine kapsamaktadır. Bunun yanında, *yakın çevre* olarak adlandırılan, eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni de içine alan bir yayılma alanı öngörürler.⁴ Rusya açısından 'hayati çıkar alanı' olarak görülen bu coğrafya, yeni dönem Avrasyacı yaklaşımın önde gelen isimlerinden olan Aleksandr Dugin tarafından daha geniş kapsamda ortaya konularak, bölgede artan bölge dışı aktörlerin etkisini dengelemek için Avrasyayı aşan bir şekilde Berlin, Moskova, Tahran, Delhi, Tokyo arasında kalan ve alt bölgeleri olan alanlar stratejik sahalar olarak belirlenmiştir (Dugin 2006: 193). Yakın çevresi ve bu çevrenin koruma altına alınması yönünde belirlenen sahalardaki çıkarların korunması için de çeşitli yöntemler ve öncelikler benimsenmiştir. Bunlar, temel şekilde ve pragmatik, ekonomik-siyasal bir zeminde

⁴ Bu düşünce akımları, RF içerisinde siyasal akımlara dönüşerek Avrasyacılık ve Yüce Rus İmparatorluğu ideolojisi olarak kendilerine toplumsal-siyasal bir bulmuşlardır. Bunların bu kapsamdaki düşünce sistemleri şu şekilde ortaya çıkmıştır: Avrasyacılık ideolojisi; Batı ve Asya kıtasındaki devletlerle işbirliği sağlayarak Rusya'ya "Büyük Güç Merkezi" statüsünü yeniden kazandırma fikri; Yüce Rus İmparatorluğu İdeolojisi ise; Avrasyacılık akımının güçlü hükümet esasına dayanarak, Rusya'nın kaybedilmiş dünya merkezi statüsünü yeniden canlandırma fikri ile örtüşmekle birlikte, batı ve ideolojisine tamamen karşı, temellerini Panslavizm ideolojisinden, yani çarlık dönemine dayanan; Slav ırkından olanların hep bir arada yaşama, hâkimiyeti altına alma fikridir (Hekimoğlu 2007: 253; Çaşın 2002).

stratejik çıkarlara dayanan bir vizyonu oluşturmaktadır. Avrasyacılığa göre; ‘‘Rusya yakın çevresindeki bağımsız devletlerle ittifak kurmalı, gerektiğinde yakın çevresinde askeri ve ekonomik araçları kullanarak stratejik baskı uygulamalıdır’’⁵ (Akgl 2007: 132).

Avrasyacılık dşncesinin güncel, stratejik ve yöntemsel tercih ve belli alanlardaki pratik uygulamaları bir yana, bu dşncenin benimsediği dünya görüşü ve bundan hareketle Rusya merkezinden çevresine bakışı, bölge geleceğini ve bu bölgedeki ülkelerin ilişkilerini etkileyecek durumların ortaya çıkmasına sebep olacak bir güdü ve amaca sahiptir. Avrasyacılığın yeni dönem fikirsel öncüsü olan A. Dugin tarafından, bu çerçevede verilen Avrasyacılık tanımı bunu kanıtlar niteliktedir (Dugin 2006: 192 vd):

- Avrasyacılık, Atlantizme ve küreselleşmeye alternatif küresel bir trenddir,
- Yeni dünyanın antitezi, eski dünyanın eşanlamlısı olarak Avrasyacılık, kıtanın bütünleşme ağırısıdır,
- Avrasyacılık  ‘büyük sahanın’⁶ meridyen üzerinden entegre edilmesidir,
- Avrasyacılık, Rusya-Asya entegrasyon sürecidir,
- Avrasyacılık, eski Sovyet sahasının entegrasyon sürecidir,
- Avrasyacılık, Rusya içerisinde siyasi dünya görüşüdür.

Avrasyacılık kapsamında bir çok kapsam ve entegrasyon temelinde de bir çok katmanın varlığı görülmektedir. Ancak bu katmanlar açısından değerlendirildiğinde ve çeşitli uygulamalara bakıldığında, *yakın çevrenin* ncelikli bir yer teşkil ettiği görülmektedir. Bu bağlamda, Dugin, yaklaşımında BDT’nin Slav lkeleri olarak Ukrayna ve Beyaz Rusya için ayrı bir bölüm ayırmış ve özel değerlendirmeye tabi tutmuştur. Bu değerlendirmeye göre, ‘‘Avrasya entegrasyonu ve birliğinin kurulması için bu projeye Ukrayna’nın (ve bunun yanında Kazakistan’ın da) desteğinin sağlanması yeterli ve gereklidir’’ (Dugin 2006: 229). Moskova-Astana-Kiev eksenini yeni oluşumun yapısal sağlamlığının görünümüdür. Bundan dolayı Kiev’in Avrasya entegrasyon projesine çekilmesi, bu inisiyatifin öncelikli görevidir. Ona göre, Rusya ve Ukrayna’yı birçok husus yakınlılaştırmaktadır; kültür, lisan, etnik birlik ve din. Bununla beraber, Ukrayna’nın bağımsızlığının başlangıçta Rusya’ya ve açık bir Şekilde entegrasyona karşı bir nitelik taşıdığını belirtip, her iki ülkeyi Avrasya projesine yakınlılaştıran unsurların maksimum seviyede ön plana çıkarılması yönünde öneriler sunmaktadır. Ayrıca, Moskova ile Kiev yakınlılaşmasının Avrupa’ya karşı yöneltilmiş bir hareketten ziyade, iki Slav

⁵ Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Kolektif Güvenlik Anlaşması rgt, Avrasya Gümrük Birliği (Avrasya Birliği), Őangay İşbirliği rgt gibi; 2008 Gürcistan askeri müdahalesi, Ukrayna, Azerbaycan, Ermenistan’daki i siyasal süreç ve devletlere arası sorunlardaki müdahil durumu ve etkisi, Enerji nakil hatlarına yönelik tutum ve stratejileri, özellikle Türkmen, Azeri gaz-petrolüne ilişkin tutumu.

⁶ Avrupa-Afrika (Arap dünyasını da kapsar Şekilde), Rusya-Orta Asya, Pasifik Okyanusu (Japon-in).

ülkesinin Avrupa yanlısı politikalarının bir ifadesi olarak düşünülmesi gerektiğinden bahsetmiştir (Dugin 2006: 229 vd).

Bu noktadan hareketle, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın ve günümüz Avrasya coğrafyasında yaşanan gelişmelerin anlaşılması için yukarıda bahsedilmiş olan tarihsel sürecin ve yaklaşımların göz önüne alınması elzemdir. Çünkü görülmektedir ki, tarihsel süreç ve aslında bu sürecin bir mirası olarak ortaya çıkan Avrasya kimliği, bu kimlik içerisinde yer alan düşünsel akımlar bir bütünlük oluşturmaktadır. Yine bu yöntem ve güdüden hareketle, sonraki bölümde *büyük oyuna* sahne olan Ukrayna'nın ve onun özelinde diğer aktörler ilişkileri, davranışları ve yaşanan gelişmeler değerlendirilecektir.

3. Batı ve Rusya Arasında: *Bağımsız Ukrayna*

Ukrayna, 1990'lı yılların başı ile birlikte, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinin bir yansıması olarak, 24 Nisan 1991'de Ukrayna SSC parlamentosunda alınan karar ile yapılan referandum sonucunda (yüzde 90,3) bağımsızlığını ilan etmiştir (Bilener 2007: 118). Ukrayna, bağımsızlık sonrasında, tabiri yerinde ise yerini arayan bir ülke olarak bölgesel ve uluslararası sistem içerisinde yerini almıştır. Bugün Ukrayna, 24 idari bölge (oblast), özel statüsü olan 2 şehir olan Kiev ve Sivastopol ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nden oluşur.⁷ Nüfusu yaklaşık 45,8 milyon olan Ukrayna'da toplam nüfusun %77,3'ünü etnik Ukraynalılar, %17,3'ünü ise etnik Ruslar oluşturur (Demydova vd. 2011: 3). Tarihsel mirasın bir sonucu olarak, Polonya'da yaklaşık 350 bin, Rusya'da da 8 milyon etnik Ukraynalının yaşamaktadır. Buna karşılık, Ukrayna içerisindeki en büyük ikinci etnik grup olan yaklaşık 8 milyonluk Rus nüfusun varlığı dikkat çekici ve bazı durumları açıklayıcı bir veridir (Sarıkaya 2010: 2 vd). Etnik ve ideolojik olarak kamplara ayrılmış ya da bu şekilde bir miras olarak bırakılmış Ukrayna'nın sahip olduğu nüfus ve yapılanma verilerine de baktığımızda iç politik yapılanma ve bu yapılanmaların kimler tarafından oluşturduğu onun bağımsızlık sonrası ne yönlü politika geliştireceğini belirlemiştir. Yani aslında, arada kalan Ukrayna dış politikası ya da genel vizyonu, onun iç politik yapısı ile bağlantılı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Sovyet sonrası ortaya çıkan doğu Avrupa ülkelerinin çoğuna yönelik Batı algısında ortaya çıkan ve bu çerçevede politik hamlelere yol açan durum Ukrayna özelinde de etkili olmuştur. Bu durum ve düşünce, 1990'lı yıllar ile birlikte, SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan durum ya daimi olacak, bir Rus ya da yeniden bir Sovyet İmparatorluğunun önüne geçilecek ya da Avrupa'nın kalbinde yeni güvenlik ve ideoloji boşlukları oluşarak istikrarsız bir bölge(ler)

⁷ 16 Mart 2014 tarihinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yapılan referandum ve sonucunda ortaya çıkan fiili durumun uluslararası hukuk ve diğer normlar açısından tartışmalı olması ve devam eden bir uluslararası tartışma olması nedeniyle, referandum öncesi mevcut statüko göz önüne alınmıştır.

ortaya çıkacaktır ki, bu başta Avrupa'nın olmak üzere Batı'nın çıkarlarına ters bir durum arz edecektir (Pascual vd. 2002: 178). Bu yüzden, bağımsızlıkla birlikte ortaya çıkan ülkelerde, daha önce tecrübe edilmemiş olan bir takım ekonomik ve siyasi reformların benimsemesi yönünde çalışmalar yapmışlardır. Dolayısıyla, Liberal ekonomik ve siyasi reform hareketleri ve uygulamalarının etkili olduğu dönemlerde Batı yönünde bir politika izleyen Ukrayna, göz ardi edilemeyecek bir komşusu olan Rusya ile görece daha düşük düzeyli bir siyasi ilişki ve söylemi benimsemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında itici güç ise hali hazırda Batı'nın, özelde ise AB'nin diğer eski Sovyet Sosyalist Devletler'ne karşı benimsemiş olduğu komşuluk politikasının varlığıdır (Kuchinsky, 2013). Diğer yandan, bazı dönemlerde ise ki, bu dönemler genelde Batı'nın politik ve ekonomik vizyonun küresel ve bölgesel anlamda daraldığı ve Ukrayna yöneticilerin siyasi tercihlerinin de etkili olduğu dönemlerdir, Rusya'nın varlığı ve nüfuzu daha fazla hissedilmekte ya da Rusya yönlü bir politika takip edilmektedir. Ayrıca, bu gel-git ve genel itibariyle denge politikası olarak tanımlanabilecek olan politikanın enstrümanları olan AB, NATO ve diğer yandan, BDT gibi Rusya'nın başını çektiği, Avrasya merkezli uluslararası bölgesel örgütler, hem Ukrayna'nın politikalarını etkilemekte hem de Batı ve Rusya'nın çıkarlarına hizmet aracı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Ukrayna dış politikasının temel yönleri olarak söylenebilecek AB ve Rusya ile olan ilişkilerine değinilmeden önce, Ukrayna'nın bu yönlere yönelik politikaların oluşmasında etkili olan bazı unsurların ve özelliklerin belirtilmesi gerekmektedir. Ukrayna, iki farklı bölgenin i siyasal ve yapısal farklılığı bağlamında bir ayırım barındırmaktadır. Bu sınırı Dinyaper nehri oluşturmakta, doğu ve batı ayırımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Ukrayna olarak belirtilen bölge, nüfusunun çoğunluğunun (Ortodoks) Rusların oluşturduğu, maden gibi doğal kaynaklara sahip, ekonomisi genel olarak ağır sanayiye dayanan bir bölgedir. Batı Ukrayna ise etnik Ukraynalıların büyük çoğunluğu oluşturduğu, Katolik nüfusun önemli bir kısmını barındıran, daha ziyade tarımsal ekonomiye dayanan bir bölgedir. Bu iki ayrıma ek olarak, özel bir bölge olarak adlandırılabilir bölge ise nüfusun büyük bir kısmını (yaklaşık yüzde 60) Rusların oluşturduğu ve daha önce de bahsedildiği üzere 1954 yılında Peresyoslav Anlaşması'nın 300. Yılı *hediyesi* olarak Rusya SSC'den ayrılarak Ukrayna SSC'sine bağlanan Kırım bölgesi belirtilebilir (Bilener 2007: 116). Bu unsurlar, devletin yapısal örgütlenmelerini ve politikalarını belirlemede, etkili olan i dinamiklerdir. Dış politikada benimsenecek yn ve ilişkilerin oluşmasında toplumun sahip olduğu değerlerin bir etkisi olduğu göz önüne alınırsa, bunlar önemli verilerdir. Bu ervede, kendi tarihsel ve toplumsal tecrübesini Batı ve Avrupa ile eş gören, bu noktadan hareketle geleceğini bu yönde bir platformda inşa etmeye istekli olan batı Ukrayna karşısında, Rusya ve Avrasya tarihi ile

ortak geçmiş ve bu geçmişten kaynaklanan tecrübeye sahip olan doğu Ukrayna, iç politikada önemli siyasal akımlara, kamplara zemin oluşturmaktadır.⁸ Bu çerçevede, bu durum, yukarıda belirtilmek istenilen ve iç-dış politik çıktıları olan, siyal akım ve kampların sınırlarını ve toplumsal kökenlerini, aşağıda verilmiş olan *doğu ve batı Ukrayna'nın ideal tip profilleri* tablosunda (Rodgers 2006: 158) daha net bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Tablo 1: Doğu ve Batı Ukrayna'nın İdeal Tip Profilleri

Özellikler	Batı	Doğu
Nüfus Yoğunluğu	Düşük	Yüksek
Kentleşme	Düşük	Yüksek
Etnik Kompozisyon	Ukrayın	Ukrayın-Rus
Konuşulan Dil	Ukraynaca	Rusça
Din	Katolik	Ortodoks
Ekonomik Profil	Tarım	Sanayi
Siyasi Eğilim	İlimli veya radikal milliyetçilik ve liberalizm	Komünizm veya liberal
Jeopolitik Tercih	Avrupa taraftarı	Rus taraftarı, BDT'ci
Tarihi Hatıralar	Sovyetler Birliği "işgalci", Ruslar "düşman"	Sovyetler Birliği meşru devlet, Ruslar "Slav kardeşler"

Bütün bu genel verilerden hareketle, Ukrayna'nın ilk devlet başkanı olan ve 1991-1994 yılları arasında bu görevi yürüten Leonid Kravçuk, yeni dönemin ilk yıllarında diğer bütün Sovyet ardılı devletlerde de yaşandığı gibi yoğun bir liberal siyasal ve ekonomik reform politikalarını hayata geçirmiştir. Ancak bu reformların sonucunda ortaya çıkan siyasal ve ekonomik kaos, Batı yanlısı L. Kravçuk'un sonunu getiren bir süreç olmuştur. Kendisinden sonra göreve gelen ve Rus yanlısı ya da Rus yönlü politik bir vizyonu benimsemesi umulan Leonid D. Kuçma dönemi ise uzun bir dönem olmakla birlikte, bağımsızlık sonrası Ukrayna'nın bir çok probleminin sonuca bağlandığı, siyasal ve ekonomik denge politikasının netleştiği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kuçma'nın 1994'de iş başına geldiği dönemle birlikte, Rus yanlısı olarak bilinmesine karşın çok yönlü politika ve gerektiğinde Rusya'ya karşısına alan bir denge politikası izlemiştir. 1990'lı yılların ortasından itibaren Ukrayna ABD'nin en fazla dış yardım yaptığı üçüncü ülke konumuna yükselmiş, 1994 yılında NATO ile *Barış İçin Ortaklık* anlaşması imzalanmış, İngiltere ve ABD ile heyetler arası üst düzey ilişkiler geliştirilmiş, Rusya ve Beyaz Rusya'dan farklı olarak AB'ye üye olma yolunda vizyon ortaya konulmuştur (Kuzio 2006: 91). Ayrıca, bu çerçevede, AB ile 1994 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (PCA) 1998'de yürürlüğe girmiş, 2005 yılında

⁸ Batı Ukrayna'nın Polonya ile olan tarihsel münasebetleri ve geçmişleri, Avrupa ile ortak bir geçmişe sahip olma fikrinin en güçlü güdüsünü oluşturmaktadır. Rusya ile olan ortak geçmiş ve tecrübesine karşıt olarak, etnik Ukraynalıların kimliksel kabullerinde daha çok Sovyet döneminde yaşadıkları acılar ön plana çıkarılmıştır. Örneğin; 1932-33 yaşanan "büyük açlık dönemi" ve 2. Dünya Savaşı sonrasında Stalin'in Almanlarla işbirliği yapanlara yönelik iddiaları neticesinde başlattığı siyasi tasfiye hareketi, kamulaştırmalar, Katoliklere ve kiliselerine yönelik yasaklar (Tüysüzoğlu 2011: 77; Bilener 2007: 117).

kabul edilecek Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) kapsamındaki AB-Ukrayna Ortak Eylem Planı'na zemin hazırlanmıştır. Diğer yandan, GUAM⁹ ve KEİÖ¹⁰ gibi bölgesel örgütlere de üye olunarak, çok yönlü politikanın araçları oluşturulmaya çalışılmıştır. Aslında bu Kuçma'nın ilk döneminin bir resmidir. Çünkü bu dönemde, bir takım sorunları çözmek için Rusya'ya karşı elini kuvvetlendirmek ve Ukrayna'nın bağımsızlığını o döneme kadar hala benimseyememiş olan Rusya karşısında bağımsızlığını garanti altına almak için denge politikası izlenmiştir. İki ülke arasında bahsi geçen sorunların en önemli ve başlıcası, Sovyet döneminden Ukrayna'da kalan nükleer silahların Rusya'ya taşınması ve yine aynı mirasın sonucu olan Kırım'daki donanma ve askeri üssün paylaşımı ve geleceğine dair sorunlardır.

İki ülke arasındaki ilişkilerde ön plana çıkan nükleer silahların Rusya'ya taşınması ve Karadeniz donanması ile ilgili problemlere değinilmeden önce, bu iki ülke arasındaki ilişkileri, özellikle Rusya açısından daha farklı bir boyuta taşıyan bazı algılar üzerinde durulması gerekmektedir. Yukarıda bahsi geçen, tarihsel sürecin de bir etkisi olarak ve yakın Sovyet geçmişinde oluşan stratejik önemi ve tecrübeleri ile Ukrayna Rusya için vazgeçilmez bir ülkedir. Ukrayna, SSCB döneminde Rus SSC'si ile eş tutulan Beyaz Rusya ile birlikte tek ülkedir ki, 1945'de yine Beyaz Rusya ile birlikte BM'nin kurucu üyesi olarak tistik edilmiş, ayrı bir sandalyeye sahip olmuştur; Ukrayna Komünist Partisi (KP) üyeleri olan Kruşçev ve Brejnev'in daha sonra SSCB KP genel sekreterliğine gelmesi üst düzey mevkilere gelmek için Ukrayna'ya verilen önemi bir kez daha göstermektedir ki; ayrıca, Ukrayna'nın SSCB'nin dört askeri deniz üssünden birine ev sahipliği yapmış olması ve Beyaz Rusya ve Kazakistan ile birlikte Nükleer silahların konuşlandırıldığı ülkelerden biri olması bu ülkeye verilen önemi gösteren bir diğer çıktıdır. (Bilener 2007: 118). Diğer yandan, bu tarihsel algı ile birlikte, Ukrayna'nın Karadeniz'deki coğrafi konumu, doğu kesimi ve Kırım'daki Rus nüfus ve Enerji nakil hatları açısından da Rusya için stratejik öneme sahiptir (Tüysüzoğlu 2011: 63 vd).

Tekrar Ukrayna ile Rusya arasındaki spesifik sorunlara dönülecek olursa ki, bu sorunlar aslında, Ukrayna'nın bağımsızlığı ve çok yönlü politika geliştirme ve onu daimi kılma yolunda önemli zemin ve fırsatlar sağlamıştır. Bu çerçevede, Nükleer silahların Rusya'ya nakli konusu, 1991 yılında başlayan bir süreçtir. Ancak bu süreç, Ukrayna'nın elektrik üretiminde kullanılmak

⁹ Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova ülkelerinin bir araya geldiği örgüt. 10 Ekim 1997 yılında kurulmuştur . 1999-2005 yıllarında Özbekistan da örgütün üyesi olmuştur. Örgütün adı üye ülkelerin isimlerinin İngilizcedeki baş harflerinden oluşur. Özbekistan'ın üye olduğu dönemde örgüt GUUAM adını taşıyordu. Anlaşma da Cumhurbaşkanı egemenlik, toprak bütünlüğü, sınırların dokunulmazlığı, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı ilkeleri temelinde Avrupa'da istikrarın ve güvenliğin güçlendirilmesi amacıyla her türlü işbirliğinin gelişimi ve öneminin altını çizmişlerdir (<http://guam-organization.org/node/240>, 20.03.14 tarihinde erişildi).

¹⁰ Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ), 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen zirvede imzalanan anlaşma ile kurulan ve Karadeniz havzasındaki ülkelerin ekonomik işbirliğini amaçlayan uluslararası kuruluştur. Kurucu Üyeler: Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya; Diğer Üyeler: Arnavutluk, Sırbistan, Yunanistan (http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, 20.03.14 tarihinde erişildi).

üzere, bir kısmı iade edilen ve edilecek olan nükleer silahların başlıkları ve uranyum yakıtlarını talep etmesi ve RF'nin buna karşı çıkması ile kilitlenmiş, Ukrayna silahların naklini ve NPT¹¹'ye imza sürecini durdurmuştur. Ancak ABD, RF ve Ukrayna arasında yapılan üçlü görüşmeler ile anlaşmaya varılmış, Ukrayna'nın istekleri karşılanmış, NPT üyeliği gerçekleşmiştir (Bilener 2007: 121). Bunun yanında, bu sorunu çözmüş olan 1994 Budapeşte mutabakatı, Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak saygınlığını artırmış, toprak bütünlüğünü garanti altına almış ve bunu RF'ye teyit ettirmiştir.

Kuçma döneminin Rusya ile olan bir diğer anlaşmazlık konusu, Karadeniz Filosu ile Sivastopol'e ilişkin olmuştur. Kırım Yarımadası'nın geri kalanından farklı olarak, Sivastopol Sovyetler Birliği içindeki özel statüye sahipti. SSCB'nin çöküşü sırasında Sivastopol halkının %58'i Ukrayna'nın bağımsızlığı için oy kullanmıştır. Ancak Rusya Parlamentosu alt kanadı Duma, 1993 yılında şehrin Rusya toprakları içinde olduğunu iddia etmiştir (Demydova 2011: 21). Bu sorunda ilk defa Rusya'nın Kırım'daki Rus nüfus üzerinden bir politika yürüttüğü görülmektedir. Bu sorun üzerine, iki ülke arasında yapılan görüşmelerde bir anlaşma yapılmıştır.¹² Ancak sonrasında yaşanan gelişmeler ve Kuçma'nın 1995'de Kırım'ın özerkliğini kaldırması ve Rus milliyetçisi yerel yöneticileri görevden alması gibi yaşanan bazı siyasi gelişmelerin de etkisi ile anlaşma sonuçsuz kalmıştır. Bu durum, yine aynı şekilde nükleer silahların iadesi sürecinde yaşanan durumu ortaya çıkarmıştır. Aslında, Kuçma o süreçte olduğu gibi bu süreçte de sonucu belli olan bir problemi iyi kullanarak Rusya'ya karşı Ukrayna'nın egemenlik ve toprak bütünlüğünü garanti altına alacak kazanımlar sağlamaya çalışmıştır. Son olarak, 1997'de yapılan görüşmelerde, iki devletin vardığı mutabakata göre, filo yarı yarıya paylaşılmış, bu paylaşımında yeni gemiler RF'ye verilmiş, ayrıca Sivastopol limanı yirmi yıllık bir dönem için yıllık 97,75 milyon dolara kiralanmış ve bu paranın Ukrayna'nın RF'ye olan yaklaşık üç milyar dolarlık borcundan düşülmesi öngörülmüştür ve en önemlisi, RF Kırım yarımadasının Ukrayna egemenliği altında olduğunu tescil etmiş, hiçbir ayrılıkçı hareketi teşvik etmeyeceğini beyan etmiştir (Bilener 2007: 123). Bu çerçevede, 1997 yılında imzalanan, İkili Dostluk ve İşbirliği Anlaşması ile ancak bu tarihten sonra ilişkileri belirli bir zeminde yürütülmesini sağlamıştır. Öyle ki, Ukrayna'nın 1996 yılına kadar Anayasasını yapamamış olmasının bu durumla da bağlantısı

¹¹ The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT), Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması; nükleer silahların ve silah teknolojisinin yayılmasını önlemek, nükleer enerjinin barışçıl kullanımlarında iş birliğini arttırmak ve nükleer silahsızlanma hedefini iletirmek için uluslararası bir antlaşma. 1968'de imzaya açıldı ve 1970'te yürürlüğe girdi. Antlaşma 11 Mayıs 1995'te süresiz olarak uzatıldı (UNODA, <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>, 20.03.2014 tarihinde erişildi).

¹² Anlaşmanın bu versiyonunda, Filonun yüzde 55'i RF'ye verilirken, buna karşılık RF Ukrayna'ya tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Ayrıca Sivastopol Limanı RF'ye kiralanmış, Ukrayna yarımadasında sadece iki küçük limanı askeri üs olarak kullanmayı kabul etmiştir. 1995'deki bir başka girişimde ise, filonun yüzde 81'ine RF sahip olacak, bunun karşılığında Ukrayna'nın RF'ye olan borçlarından vazgeçilecektir. Ancak bu versiyon da Kuçma'yı iç siyasette zor durumda bıraktığı için kabul edilmemiştir (Bilener 2007: 123).

kurulabilir. Çünkü Rusya'nın Ukrayna'yı kaybetmeyi bu tarihe kadar düşünmemesi ve bu ülkenin kısa bir süre sonra tekrar Rusya'ya bağlanacağı yönündeki düşünceleri bu ülkedeki anayasa gibi bazı çalışmalar yürütülmesine engel olmuştur (Bilener 2007).

Hem batı hem de Rusya ile bu profilde ilişki çerçevesi kuran ve genel olarak denge politikası olarak adlandırabilecek Ukrayna dış politikasının, 2004 yılının sonunda başlayan ve 2005 yılının başı ile gerçekleşen olan siyasi olaylar neticesinde vizyon değişikliğine gittiği görülecektir. Ukrayna'nın *Turuncu Devrim* olarak adlandırılan süreç sonucunda göreve başlayacak yönetim ile Batı istikametine yöneldiği, Rusya ekseninden tamamen çıkmaya çalıştığı görülecektir. Ancak 2004 yılına geçmeden önce bu olaya giden süreç üzerinde kısaca durulması gerekirse; bu sürecin başlangıcı devlet başkanı Kuçma'nın 1999 yılında gerçekleşen seçimlerde yüzde 56 oyla tekrar işbaşına geldikten sonra yapmış olduğu bazı uygulamalar olmuştur. Bunların genel itibariyle *otoriteryan* uygulama ve düzenlemeler olarak görülmesi, Ukrayna içerisinde bazı muhalif akımların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu uygulamalar ve düzenlemelerden bazıları sayılacak olursa, meclis parlamenter sayısının düşürülmesi, ikinci bir meclisin oluşturulması, parlamenter dokunulmazlığının kaldırılması, parlamentonun bütçeyi onaylamaması durumda devlet başkanına meclisi fesetme yetkisi tanınması gibi (Bilener 2007: 124). Ayrıca, Kuçma'nın yönetimi Sovyet dönemlerinden kalma *yumuşak otoriteryenizm* olarak adlandırılmış ve bu yönetim altında ortaya çıkan yolsuzluk medyanın bastırılması ve sivil toplumun zayıflatılması gibi uygulamalar ulusal ve uluslararası rahatsızlıkları ortaya çıkarmıştır. Bu arada, *Kuçmagate* ya da *tapegate* olarak bilenen ve Kasım 2000'de L. Kuçma'nın muhalif gazetecinin öldürülmesini de kapsayan bazı illegal emirlerini de ifşa eden kaset kayıtlarının eski sosyalist oligark/lider Moroz tarafından yayınlanması dönemin bitişini işaret eden gelişmeler olmuştur (Sarıkaya 2010: 3). 1999 yılında başbakanlığa getirilen Viktor Yuşçenko, bu gelişmeler üzerine 2001 yılında istifa etmiş ve 2002 yılında Kuçma'nın giderek otoriterleştiği, Batı'dan uzaklaştığı ve ülkeyi RF güdümüne soktuğunu belirterek¹³, muhalif kanada geçmiş ve *Ukraynamız/ Bizim Ukraynamız* partisinin lideri olmuştur.¹⁴

Bu gelişmeler gölgesinde 2004 yılındaki başkanlık seçimleri V. Yuşçenko ve V. Yanukoviç arasında geçen bir çekişmeye sahne olmuştur. Batı yanlısı Yuşçenko ve Kuçma'nın desteklediği ve Rus yanlısı olarak bilinen Yanukoviç 31 Ekim 2004 tarihinde yapılan ilk tur seçimlerinden sonra ikinci tur seçimlerine kalmışlardır. 21 Kasım günü yapılan ikinci tur seçimleri sonrasında Yuşçenko ve taraftarları tarafından ortaya atılan usulsüzlük iddiaları sonucunda gelişen gösteri ve protestolar arasında, yüksek mahkeme ikinci tur

¹³ Eylül 2003'te Ukrayna, RF, Beyaz Rusya ve Kazakistan ile birlikte Ortak Ekonomik Alan kurma kararı almışlardır.

¹⁴ Ukrayna'nın batısından büyük destek alan parti, 2002 seçimlerinde parlamentonun çoğunluğunu elde edememiştir (Bilener, 2007: 124).

seçimlerini iptal etmiş ve ardından 26 Aralık günü tekrar edilen ikinci tur seçimleri sonucunda Yuşçenko yüzde 51,99 oy oranı ile Ukrayna'nın devlet başkanı seçilmiştir. 23 Ocak 2005'te de Ukrayna'nın üçüncü cumhurbaşkanı olmuştur¹⁵ (Forbrig vd. 2005: 11 vd).

Bu yeni süreç ile birlikte, V. Yuşçenko, ilk dış ziyaretini RF'ye yaparak her ne kadar kendisi üzerindeki algıları değiştirmeye çalışsa da yönetime gelir gelmez açıklamış olduğu AB ve NATO odaklı vizyonu RF tarafından kaygı ile izlenmiş ve tehdit olarak algılanmıştır. RF açısından, kendi tarihsel ve jeopolitik Avrasya vizyonu içerisinde kilit bir önem arz eden bir ülkenin bu denli açık bir şekilde Batı ile yakınlaşma çizgisi içerisinde olması, ileride ortaya çıkacak sorunların habercisi olmuştur. Bu çerçevede, 2005 yılında NATO ve AB ile *Yoğunlaştırılmış Diyalog* süreci başlatılmıştır. Ancak bu süreç devam ederken, RF Batı yanlısı Yuşçenkoyu zor durumda bırakmak ve RF eksenine çekme düşüncesi ile bazı ekonomi-politik hamleler uygulamaya koymuştur ki, bunda da başarılı olmuştur. Bu kapsamda, RF, Ukrayna'ya sağlamış olduğu doğal gaz fiyatında kayde değer bir artışa gitmiş, Mart 2005'te başlayan bu süreç, RF'nin 1 Ocak 2006'da doğal gazı kesmesi sürecine ulaşmış, sorun bu aşamadan sonra RF gazının Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşınmasından dolayı, Avrupalı devletlerinde dâhil olduğu bir boyut kazanmıştır.¹⁶ Ancak bu süreçte, RF 4 Ocak 2006'de yapılan anlaşma ile kazançlı taraf olarak ortaya çıkmış, diğer yandan da elinde bulunan enerji kartının ne kadar etkili kullanabileceğini ilk kez somut olarak göstermiştir.

Rusya-Ukrayna ilişkilerinde bu çerçevede gelişen gergin atmosfer ve sonucunda ortaya çıkan başarısız tutum, Yuşçenkoyu iç politikada zorlayan bir durumu ortaya çıkarmıştır.¹⁷ Ayrıca, 2005'te yeni, hızlı ve umut vaat eden bir şekilde başlayan Ukrayna'nın AB ve NATO ile ilişkileri, 2006'da kurulan ve giderek güçlenen Rus yanlısı Yanukoviç hükümetinin benimsediği karşı Batı vizyonu ile sekteye uğramıştır. 2008'deki Rusya-Gürcistan geriliminin NATO üyeliği çerçevesindeki yankıları ve AB'nin küresel ekonomik krizle artan iç sorunlara yoğunlaşması nedeniyle oluşan vizyon daralması, Yuşçenko'yu vaat ettiği dış politik eksende yalnız bırakmış ve iç politikada da zor duruma düşürmüştür. Bu çerçevede, 2008 yılındaki NATO'nun Şikago Zirvesi'nde Ukrayna'ya (ve Gürcistan'a) üyelik tarihi verilmeyerek, 'bir gün mutlaka' diyerek uzun dönemli bir perspektifin sunulması; ve

¹⁵ Yuşçenko, başbakan olarak Timoşenko'yu atamış ancak ortaya çıkan yolsuzluk iddiaları nedeniyle daha bir yıl geçmeden Timoşenko görevden ayrılmıştır (Bilener, 2007: 124).

¹⁶ O dönemde yıllık 80 milyon metreküp doğal tüketen Ukrayna, bu gazın 23 milyon metreküpünü RF'den temin etmekteydi. Ayrıca, ithal edilmekte olan Rus doğal gazının 17 milyon metreküpünü ise 2002'de imzalanan anlaşma uyarınca Rus doğal gazının Avrupa'ya aktarımının bir bedeli olarak edinen Ukrayna, geri kalan miktarı satın almaktaydı. Kriz olarak değerlendirilebilecek süreç şu şekilde gerçekleşmiştir: Mart 2005'te Rusya bin metreküp doğal gaz fiyatını 50 dolardan uluslararası fiyat olan 250 dolara çıkarmıştır. 4 Ocak 2006'da yapılan anlaşma ile bu fiyat 95 dolara indirilmesine rağmen ilk fiyata göre bir hayli yüksek bir rakam olmuştur (Bilener 2007: 125).

¹⁷ Bu durumun ilk sinyalleri 2006 yılında yapılan parlamento seçimlerinde kendisini göstermiştir. Yuşçenko'nun partisi olan Ukrayna'mız partisi %14,15 oy ile seçimlerden üçüncü parti olarak çıkmıştır (Timoşenko %30,71, V. Yanukoviç ise %34,37 oy almıştır) (Demtydova 2011: 9).

diğer yandan, AB'nin de Ukrayna ile önce Komşuluk Politikaları, sonrasında ise Doğu Ortaklığı çerçevesinde, üyelik vizyonu olmayan bir ilişki geliştirme yolunu seçmesi, *Ukrayna Avrupa'nın komşusu değildir, Avrupa'dadır* vizyonuna sahip Ukraynalıları hayal kırıklığına uğratmış, Yuşçenkoyu bu çerçevede zor durumda bırakmıştır (Özdal 2013: 10). Bütün bunlara ek olarak ve belki de en önemlisi, 2010 seçimlerine giden süreçte, Turuncu Devrim sonrası umulan, hayal edilen ve kısa vadede gerçekleşmesi beklenen şeylerin hayata geçmemesinin yanında, ekonomik olarak Ukrayna'nın içerisinde bulunduğu kötü durum (o dönem itibariyle Bütçe açığı yüzde 12'yi bulmuş ve nüfusun yüzde 20'sini aşan bir açlık sınırının olması gibi) küresel ekonomik krizinde etkisi ile daha da şiddetli bir şekilde kendisini göstermiştir (Tüysüzoğlu 2011: 71). Bu durum, Rusya'nın Ukrayna'daki güçlü, istikrarlı duruşuna karşılık, Batı'nın somut olmayan söylemsel desteğine üstün gelmesi ile Ukrayna halkı üzerinde etkili olacak ve Rusya yanlısı, batı ile sınırlı ilişkiler vaat eden Yanukoviç'in yükselişini hızlandıracaktır. Geniş anlamda ise, küresel güçlerin stratejik bir oyun sahası olan Ukrayna üzerinde Rusya'nın ABD başta olmak üzere, Batı ve onların örgütsel yapıları karşısında; kendi tarihsel ve jeopolitik vizyonu içerisindeki etkinlik sahasını oluşturacak bir yönetimin tesis edilmesine ve *kadim* vizyon içerisindeki 'kadim' kalenin tekrar kazanılmasını sağlayacaktır. Aslında, ileride bahsedilecek olan gelişmelerin işareti, Rusya'nın 'Avrasya Misyonu' içerisinde, özellikle Rus nüfusun fazla olduğu ve tarihsel bağları açısından diğer misyon devletlerine göre farklılık arz eden önemde olan Ukrayna üzerindeki tutumunu özetler şekilde, Putin'in 2008 yılında Bükreş'teki NATO Zirvesinde yaptığı konuşma önemli bir göstergedir (Demydova vd. 2011: 23):

“Gürcistan ve Ukrayna hakkında konuşacak olursam, konunun sadece güvenlik meselelerinden ibaret olmadığı çok açıktır. Ukrayna'nın 1/3'ünü Rus kökenliler oluşturmaktadır. Ukrayna'da Kırım gibi sadece Rus nüfusun yaşadığı bölgeler de vardır. Genel olarak konuşursak, Ukrayna oldukça karmaşık bir yapıya sahip. Şu anki mevcut durumuyla var olan Ukrayna, Sovyet döneminde oluşturulmuştur. Ukrayna, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Çekoslovakya, Romanya'dan ve Polonya'dan toprak almıştır. Ayrıca Romanya ile sınır sorunlarının hepsini çözememiştir. Dahası Ukrayna doğu ve güneyindeki büyük toprakları Rusya'dan almıştır. Bu karmaşık bir devlet oluşumudur. Ukrayna'nın NATO üyeliği konusunda çok çok dikkatli hareket etmeliyiz... Bu konularda karar verirken, hepimizin orada kendi çıkarlarımızın bulunduğu gerçeğini fark etmemizi istiyorum. 17 milyon Rus şu anda Ukrayna'da yaşamakta. Orada herhangi bir çıkarımız olmadığını kim söyleyebilir? Ukrayna'nın güneyi tamamen Ruslardan oluşmakta... Bu sorunlar hakkında sakın olmalı ve sorumlu

davranmaktayız. Biz herhangi birşeyi kışkırtmayı amaçlamıyoruz, çok dikkatli bir şekilde hareket etmekteyiz. Ancak ortaklarımızın da makul hareket etmesini istiyoruz.”¹⁸

Bu çerçevede, RF ve onun Avrasya Misiyonu içerisinde kurmaya çalıştığı kurumların taraftarı olan Yanukoviç’in 2010 seçimlerinde iş başına gelmesi, 2005’ten beri RF tarafından istenilen ve arzu edilen bir durumdur. Bu kapsamda, 2010 yılına gelindiğinde dünyaya hâkim olan ekonomik sorunların gölgesinde ve Rusya’nın özellikle enerji kartının baskısında Batı’nın devrim sonrası Ukrayna üzerindeki önceliklerinin arka sıralara gerilediği ve ayrıca, Ukrayna’daki iç ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların varlığı ve buna karşın başta ekonomik reformlar olmak üzere bir çok reformun hayata geçiremediği bir ortam vardı. Bu ortam içerisinde seçimlere giden Ukrayna’da, popüleritesi oldukça gerileyen ‘Turuncu’ kanadın eski lideri Yuşçenko, Yanukoviç karşısındaki grubun liderliğini Yuliya Timoşenko’ya ve onun bloğuna kaptırmıştır. Ukrayna’da son başkanlık seçimleri ise 17 Ocak 2010’da iki turda yapıldı. İlk turun sonunda, iki aday lider –Viktor Yanukoviç (%35,32) ve Yulya Timoşenko (%25,05) idi.¹⁴ Her iki adayın da %50 ya da daha fazla oy alamaması sebebiyle seçimler ikinci tura kaldı. İkinci tur sonunda Viktor Yanukoviç oyların %48,95’ini alarak başkan seçildi. Seçim sonuçlarına bakıldığında Devlet Başkanı Yanukoviç’in genellikle ülkenin güney ve doğu kesimlerinden destek aldığı, muhalefet adayı Yulya Timoşenko’nun ise (%45,47) orta, kuzey ve batı bölgelerinden destek aldığı görülmüştür (Demydova vd. 2011: 9). Yukarıda bahsedilen malum uluslararası ortam ve Rusya’nın 2004’de edindiği tecrübe ile almış olduğu tutum, seçim sonrasında Timoşenko tarafından başlatılmak istenilen 2004 yılındaki olaylara benzer bir sürecin gerçekleşmesinin önüne geçmiştir. Zetan seçim sonrasında hem AGİT’ten hem de AB’den seçimlerin şeffaf ve demokratik bir ortam içerisinde geçtiğine ve çok büyük problemlerin yaşanmadığına dair açıklamalar yapılmıştır (Tüysüzoğlu 2011: 74). Diğer yandan, Parlamentodan güven oyu alamayan ve hükümeti feshedilen Timoşenko istifa etmiştir. Ardından başlayan süreçte, 2009 senesinde Naftogaz’a Rusya ile elverişsiz koşullarda bir gaz anlaşması imzalaması yönünde emir verdiği iddia edilen eski Başbakan Yula Timoşenko, görevi kötüye kullanma suçlamasıyla tutuklanmıştır. Buna karşılık Timoşenko, hakkındaki suçlamaları reddederek, tutuklanmasının bundan sonra ki seçimlere girmesini önlemeye yönelik bir komplo olduğunu öne sürmüştür. Ancak mahkeme Timoşenko’yu suçlu bularak yedi yıl hapis cezasına çarptırmıştır (<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-ukraynanin-donum-noktalari> 22.03.2014 tarihinde erişildi). Bu olay, AB-Ukrayna ilişkilerini etkileyen bir boyutta kazanmıştır.

¹⁸ Konuşman metni için bkz: <http://www.unian.info/world/111033-text-of-putins-speech-at-nato-summit-bucharest-april-2-2008.html>, (21.03.2014 tarihinde erişildi)

Yanukoviç yönetiminin AB ile ilişkilerinde, AB tarafından belirtilen talep ve isteklerin başında Timoşenko'ya ilişkin maddeler de yer alacaktır.

Yanukoviç dönemi öncesinde Ukrayna dış politikasının Batı eksenli bir politik tutum ve vizyona sahip olan ancak yine de politik realite açısından Batı tarafı daha ağır basan ve diğer tarafında da Rusya olan bir denge politikasının benimsendiği görülür. Ancak bu yeni dönem ile birlikte, tam tersi bir istikamette Rusya ve Avrasya yöne ağır basan ancak AB başta olmak üzere, Batı ile ilişkileri de belirli bir düzeyde gözetken bir denge politikasına dönülmüştür. Bu çerçeve, Yanukoviç göreve gelir gelmez ilk yaptığı açıklamalarda, kendi yönetimi altında Ukrayna'nın NATO ile iyi ilişkiler kuracağını ancak asla NATO'ya ye olmayacağını belirterek safını belli etmiştir (Tüysüzoğlu 2011: 75). Ayrıca, görevinin ilk yılında bir çok defa Rusya'ya seyahat eden Yanukoviç, geçen dönemde düşük profilli seyir eden Ukrayna-RF ilişkilerininin yüksek profilli bir seviyeye çıkarmaya başlamıştır. Bu çerçeve, 2017'de bitecek olan Sivastopol Őhrindeki Rus ssnn kira sresinin uzatılması konusu iyi bir fırsat olarak görülmüş, Ukrayna'nın içerisinde bulunduğu ekonomik krizin de etkisi ile Rusya ile bir anlaşmaya varılmıştır (<http://vz.ru/news/2010/4/21/395245.html> 01.10.14 tarihinde erişildi).¹⁹ Yapılan söz konusu anlaşma çerçevesinde, Kırım'daki Rus deniz ss 25 yıl daha RF'ye kiralanmış, buna karşılık olarak RF, Ukrayna'nın enerji faturasında çok ciddi rahatlama sağlayacak olan bir hamle olarak ihraç ettiği enerji fiyatında yüzde 30'luk bir indirimle gitmiştir (Tüysüzoğlu 2011: 75).

Ukrayna'daki Batı nüfuzunun n ayağı olarak belirtilebilecek olan AB ile Ukrayna ilişkileri Yanukoviç yönetiminin başa gelmesi ile başlayan süreçte de Avrupa Komşuluk ilişkileri kapsamında Doğu Ortaklıđı²⁰ bünyesinde yürütülmesi çalışmaları devam etmiştir. Ancak eski dönemden farklı olarak, Yanukoviç Ukraynası için uygun olan yani üyelik perspektifi olmayan bu ilişkilerde, sorun yaratan boyut bu süreçte AB ile oluşturulacak ortak ekonomik alanda ortaya çıkacak ekonomik ve siyasi problemlerdir. Bu süreç kapsamında, AB'nin Őimdiye dek üçüncü bir ülke ile müzakere ettiği en kapsamlı anlaşma olan Ortaklık Anlaşması ve Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması çerçevesinde yapılan müzakereler kapsamında, AB'nin Ukrayna'dan 28-29 Kasım 2013'e kadar yerine getirilmesini istediği iki ön koşul olmuştur. Birincisi, hlihazırda hapiste olan Ukrayna eski Başbakanı Yulya Timoşenko'nun yurt dışında tedavi edilmesine izin verilmesi, ikincisi ise ekonomik ve siyasi

¹⁹ Karadeniz'deki Rus filosunun ve üssünün sresinin uzatılması Rusya Savunma Vizyonu'nn önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak 2004 yılında Rus Savunma Bakanı Sergey İvanov'un kaleme aldığı yazıya bakınız: (http://www.globalaffairs.ru/number/n_2471, 01.10.14 tarihinde erişildi).

²⁰ Polonya-İsveç nerisi olan Doğu Ortaklığı (Eastern Partnership, EaP), 2008 Ağustos'unda yaşanan Rusya- Gürcistan Savaşı'nın da etkisiyle AB'nin oluşturduğu, Transkafkasya bölgesine yönelik inisiyatif kapsamında Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile tam üyelik perspektifi olmaksızın ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir (zcan vd. 2010: 296).

reformların tamamlanması idi. İlk koşula ilişkin olarak, Ukrayna Parlamentosu 21 Kasım'da Timoşenko'nun yurt dışında tedavi edilebilmesine yönelik olarak hazırlanan *mahkumların yurt dışında tedavi edilmesini* içeren altı yasa tasarısını reddetmişti. İkinci önkoşula ilişkin olarak ise AB yetkilileri, Ukrayna'nın ekonomik ve siyasi reformları gerektiği şekilde tamamlamadığını çeşitli platformlarda dile getirmekteydi (Özdal 2013: 5 vd).

Bu siyasal atmosfer altında ilerleyen süreçte, Ukrayna, hem AB'nin var olan taleplerini yerine getirmemiş olması hem de Rusya'nın bu döneme kadar artan baskısı sonucunda böyle bir anlaşmayı imzalamayı, yaratacağı sonuçlar açısından uygun görmeyerek imzalamaktan vazgeçmiş, Ortaklık Komisyonu'nun çalışmalarını dondurmuştur. Ancak hemen bir başka bir öneri ile yani RF'nin de dahil olduğu bir üçlü komisyonun oluşturulması önerisi ile AB ile bu çerçevede ilişkilerin sürdürülmesini istemiştir. Yanukoviç yönetimi tarafından bu yönde bir kararın alınmasına neden olan faktörlere daha yakından bakılacak olursa, Rusya ile bağlantısı belirgin bir şekilde ortaya çıkmakla birlikte, bu bağlantının temelini oluşturan Ukrayna'nın ekonomik yapısı, durumu ve geleceğine yönelik endişelerdir. Ukrayna ekonomisinin, küresel ekonomik krizin yanında Batı-RF arasında kalan siyasal sorunlar yüzünden giderek küçülmesi, Ukrayna'nın böyle bir durumda AB ile yapılacak bir ortak ekonomik alan anlaşması ile milli ekonomik sektörlerinin yaşayacağı sıkıntı ve bu sıkıntı sonucunda orta vadede Ukrayna ekonomisine işsizlik, dış ticaret açığı artışı vb. gibi potansiyel sorunlar; bu anlaşma ile bağlantılı bir şekilde, Ukrayna'nın o dönem itibariyle RF ve BDT ile ticari ilişkilerinde sahip olduğu hakları kaybedecek olması ve zaten bu son gelişmeler yüzünden, bu grup ülkeler ile başta RF olmak üzere giderek azalan bir ticari ilişkiye sahip olması, Ukrayna'nın bu yönde bir karar vermesinde etkili olan başat nedenlerdir (Özdal 2013: 9).

Ukrayna'nın AB ile ortaklık anlaşmasını imzalamama yönünde verdiği kararın genel anlamda ekonomik temellere dayandığı görünse de bu ekonomik temelin hizmet ettiği derin bir siyasi ve stratejik amacında da gözetildiği görülmektedir. RF'nin tarihsel olarak Ukrayna üzerinde sahip olduğu bakiye ve 1990'lı yıllarda ortaya çıkan Sovyet ardılı durum ve ülkeler üzerine geliştirmiş olduğu kadim Rus politikasının Avrasya Misyonu şeklinde ortaya çıkan boyutu kapsamında bu gelişmelerin yorumlanmasında yarar vardır. ABD Savunma Bakanı Robert Gates, kısa süre önce yayımlanan anılarında, "Sovyetler Birliği 1991'in sonunda çökerken, Dick (Gates, o zamanki Savunma Bakanı ve sonradan ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'e gönderme yapıyordu.) yalnızca Sovyetler Birliği'nin ve Rus imparatorluğunun değil ama bizzat Rusya'nın parçalanmasını; böylece, onun bir kez daha dünyanın geri kalan kesimine bir tehdit oluşturmamasını görmek istemişti." diye yazıyordu (Schwarz 2014). ABD'nin eski Sovyet coğrafyasına ve Karadeniz havzasının jeo-politik bakış açısını yansıtan,

ABD'nin küresel ekonomik yayılcılık ve bölgenin biricik koşullarını da dikkate alan bu tutum koşusına Avrasya Misyonu konulduğunda ortaya çıkan jeo-ekonomik-siyasi ve stratejik rekabet anlam kazanmaktadır. Bu çerçevede hem teorik düzeyde hem de onun pratik yansımalarında görüldüğü gibi, Ukrayna'nın Ortaklık Anlaşması'nı imzalaması durumunda Rusya öncülüğündeki Gümrük Birliği'ne katılması mümkün olmayacaktı (Dugin 2006). Çünkü 2012 yılında Rusya'daki gerçekleştirilen başkanlık seçimleri öncesinde ortaya atılan ve eski Sovyet coğrafyasına dayanarak Rusya'nın küresel etkinliğini artırmayı amaçlayan Putin'in Avrasya Birliği düşüncesinde, Avrupa Birliği modeline benzer şekilde ekonomik entegrasyonu takip eden bir siyasi entegrasyon hedeflenmekte, lokomotif ülke olarak Rusya'nın ön-ayak olduğu projede, Kazakistan'ın ekonomik potansiyeline ek olarak Ukrayna'nın üyeliğinin esas belirleyici unsur olduğunu söylemek mümkün ki, 1990'ların başında Rus dış politikasında sıklıkla başvuru olan *Ukraynasız bir Rusya'nın etkinliğinin coğrafi bakımdan Asya ile sınırlı kalacağı* söylemine paralel olarak, Ukrayna'nın yer almadığı bir Avrasya Birliği projesinin de eksik kalacağı söylenebilir. Bu nedenle Moskova uzun süredir Gümrük Birliği projesini Kiev için çekici kılmaya çalışıyor, bu amaca uygun olarak farklı yollar deniyordu (Özdal 2013: 11 vd). Ukrayna'da 2010 yılından itibaren gelişen hızlı değişimler bu yönde bir ilerleme ve eksen değişikliği olarak yorumlanabilir.

Ancak, AB Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasından vazgeçilmesinden sonra Ukrayna'da başlayan koşu muhalefet hareketi ve buna bağlı olarak başlayan sokak gösterileri süreci başka bir boyuta taşıyacak bazı olayların yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanılan olayların arkasındaki en büyük etken, 24 Kasım 2013 tarihinde Hükümetin AB ile anlaşma imzalamaktan vazgeçme kararıdır. Bu nedenle, Ukrayna en son 2004 yılındaki Turuncu Devrim'de ortaya çıkan büyük çaplı protestolara benzer olaylara sahne olmuştur. Aralık 2013'te gösteriler şiddetlenmiştir. Bu sırada, geri adım atmayan hükümet, ekonomik krizin atlatılabilmesine yardımcı olmak amacıyla RF ile bir anlaşma imzalamıştır. Rusya anlaşmayla, 15 milyar dolarlık Ukrayna tahvili almayı ve Ukrayna'ya gönderilen Rus gazının fiyatını üçte bir oranında indirmeyi kabul etmiştir. Rusya ile bu süreçte ortaya konulan yakın ilişki görüntüsü olayları daha da şiddetlendirmiş, ilk dönemde geri adım atma yönünde bir işaret vermeyen Yanukoviç, AB ve ABD'den gelen baskı ve eleştiriler ve Ukrayna içindeki gösterilerde ölümle sonuçlanan çatışmaların giderek artması, Yanukoviç'e her ne kadar AB ile ilişkilerin ve müzakerelerin sürdürüleceği yönünde garantiler verdimiş ve muhalifler ile uzlaşma yolunda bazı adımlar attırmış olsa da 22 şubat 2014 tarihinde, Ukrayna Parlamentosu tarafından görevden alınması sürecini engelleyememiştir. 67 kişinin ölümüne neden olan süreç sonrasında, Ukrayna'da siyasetçi ve sivil aktivistlerden oluşan yeni iktidar koalisyonu, eski Ekonomi Bakanı

Arseniy Yatsenyuk'u 25 Mayıs 2014'teki devlet başkanlığı seçimlerine kadar görevde kalmak üzere başbakanlık makamına getirmiştir. Devrik Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç'in Rusya'ya sığınmadan önce kaçtığı Kırım'da ise, yerel başkent Simferopol'daki havalimanı da dâhil, kamu binaları silahlı kişiler tarafından ele geçirildi (<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-ukraynanin-donum-noktaları>, 22.03.14 tarihinde erişildi). Ülkeyi terkeden ve Rusya'ya sığınan Yanukoviç, ülkenin hala devlet başkanı olduğunu ve yapılan eylemlerin darbe niteliğini taşıdığını belirten beyanatlar verse de Parlamento'nun 22-23 Şubat tarihinde yaptığı oylamalarda 48 saat içinde aldığı üç kritik kararın uygulanmasına geçilmiştir. Bunlar, yaklaşık iki senedir Harkiv'de tutuklu bulunan Yuliya Timoşenko'nun serbest bırakılması ve 25 Mayıs tarihinde erken seçime gidilmesi olmuştur (Özertem 2014).

Bütün bu gelişmeler karşısında, Ukrayna'da baş gösteren Batı yanlısı ve Rusya'ya karşı cephe almış siyasi atmosfere yönelik Rusya'nın tutumu sert olmuştur. Bu sertliğin en net bir şekilde gösterildiği yer ise Kırım olmuştur. Daha önce de belirtilmiş olduğu üzere, Ukrayna'da var olan doğu-batı ayrımı neticesinde, Doğu Ukrayna'nın daha çok Rus nüfusu barındırması ve güneyde ise en yoğun Rus nüfusun yaşadığı bölge olan Kırım'ın bulunması RF'nin bu ülke üzerinde etkili olmasını sağlayacak araçlar sunmaktadır. Bu nedenle, RF bölgedeki çıkarlarının koruması için bölgenin lehine olan demografik unsurlarını amacına ulaşma yolunda işlevsel bir araç olarak kullanmıştır. Rusya'nın Avrasyacı politikasının yakın çevre üzerindeki uygulamalarında kullandığı en etkili araç olan Rusya dışında yaşayan Rus nüfus politikası, Avrasya Misyonun bir parçası olarak RF tarafından çıkarlarının korunması için kullanılmaktadır ki, bu teoride de önemli bir araç olarak zaten belirtilmiştir (Dugin 2006; İsmayilov 2011; Akgül 2007). Bu çerçevede, Dugin (2006: 197)'in de belirttiği üzere, BDT ülkelerindeki Ruslar reentegrasyon siyasetinin en önemli unsurlarıdır. Bu bağlamda, Avrasya coğrafyasında RF'nin çıkarları ekseninde bir bütünleşme çabasına aykırı olarak gelişen bu olaylar karşısında Rusya hem bir karşı duruş ve stratejik bir pazarlık hamlesi hem de *şok* ortamında Ukrayna içerisinde bir oldu-bitti yöntemi ile ameliyatın yapılması amacıyla jeo-stratejik-siyasi ve ekonomik amaçları ekseninde sınırlı hayat alanını korumak istemiştir. Çünkü çıkarları açısından hayati bir önem atfettiği bu bölgede, kendi inisiyatifi dışında oluşacak ve geriye döndürülmesi zor bir statükonun yaratılmasının önüne geçme ihtiyacı hissetmiştir ve bu çerçevede de Kırım'da fiili ve dolaylı bir işgal sürecini başlatmıştır.

Kırım Yarımadası, Ukrayna'nın güneyinde yer almaktadır. 2 milyonluk nüfusunun yaklaşık yüzde 60'ı Rus kökenli olan bu yarımada nüfusun yüzde 25 kadarını da Ukraynalılar oluşturmaktadır. Tatarlar, nüfusun ancak %13'lük bir kısmını oluşturmaktadırlar. Rus ve Ukrayna tarihsel tecrübesinde farklı bir olgusal duruma sahip olan Kırım Tatarları bu süreçte

ayrı sorunu ve cepheyi oluşturmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrasında Nazi Almanyası ve ordusu ile işbirliği yaptıkları suçlaması ile yirmi dört saat içerisinde 214 bin Kırım Tatarı Orta Asya (zellikle Özbekistan), Urallar ve Sibirya'ya insani olmayan koşullarda sürülmüş ve bu sayı toplamda dört yüz bine ulaşmıştır ki, bu kişilerin en az yüz bini bu süreçte hayatını kaybetmiştir (Kırımlı 2014). 1960'ların sonu ile başlayan geri dönüş hareketi, 1980'lerdeki SSCB'deki düzenlemeler ile daha da artmış, SSCB'nin çöküşü ile hız kazanan süreç başka sorunları beraberinde getirirse de halen devam eden bir süreçtir. 1990'lar boyunca yaklaşık 250.000 kadar Kırım Tatarı geri dönmüştür. Fakat yüksek işsizlik oranları, eski topraklarına el konulmuş olması ve bölgede yaşayan Ruslar ve Ukraynalılar ile yaşadıkları kültürel ve siyasi çatışmalar nedeniyle Kırım Tatarları bugün oldukça zor bir hayat sürdürmektedirler (Tüysüzoğlu 2011: 76). Bağımsızlık sonrası Ukrayna içerisinde Kırım, önemli sayıda Rus kökenli nüfusa ve bazı Rus yanlısı siyasi yapılanmalara ev sahipliği yapan bir demografik yapı içerisinde, özerk yapısını korumakla birlikte, siyasi alanda ise Ukrayna'nın 1996 Anayasası başkanın Kırım zerk Cumhuriyeti zerindeki özel gücünü tasdik etmiştir (zdal 2013: 4).

Çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği üzere, Kırım'ın Rus kimliğinde var olan kadim önemi ve yakın geçmişteki jeo-strateji içerisindeki değeri dikkate alınacak olursa, bu yarımada'nın RF için olmazsa olmaz bir alan olduğu görülmektedir. Zira bu bölgede çoğunluğu oluşturan Ruslar, RF ile paralel bir Şekilde ve yaşanan son gelişmeler de göz önüne alınırsa, 1954 yılında Ukrayna'ya bağlanan Kırım Yarımadası'nın yeniden Rusya'ya bağlanmasını arzulamışlar ve 16 Mart 2014 tarihinde yapılan, uluslararası normlar ve değerler çerçevesinde tartışmalı olan bir referandum ile Kırım'ın Rusya'ya bağlanması yönünde bir karar almışlardır. Bu kapsamda, 21 Mart günü RF devlet başkanı Putin'in bu yönde gelen başvuru sonrası önüne gelen yasayı, AB ve ABD'nin açıkladığı yeni ambargolara karşın imzalamıştır (http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/03/140321_putin_kirim.shtml, 22.03.14 tarihinde erişildi).

4.Sonuç

Çalışmanın geneline hâkim olan ve tarihten günümüze kadim bazı aktörler çerçevesinde yazgısı belli olan Ukrayna'nın, bağımsızlık sonrası benimsemiş olduğu dış politik tutumu bu süreçten ayrı tutulamaz. Ukrayna'nın dış politikasını belirleyen en önemli aktör olan RF ile olan ilişkilerinin analizi, her iki ülkenin kimlik inşasını oluşturan tarihsel mirasın ortaya çıkarmış olduğu resim ile daha anlaşılır olmaktadır. Nihayetinde, genel olarak, denge politikasını benimsediğini grdgmz Ukrayna dış politikasının merkezinde ekonomik çıkarların belirleyici olduğu bir çekirdek olmakla birlikte, bu ekonomik bir yumuşak karın, zaaf olarak

değerlendirilebilir. Sovyet sonrası dönemde, kimi zaman bağımsız bir ülke olma yolunda benimsemiş olduğu ülkü, zaafi yüzünden gerçekleşmemiştir. Ayrıca, ülkenin hem tarihte hem de SSCB içerisindeki süreçte sahip olduğu kritik stratejik konumu ve önemi, günümüze kadar ulaşan süreçte, bu bölge üzerinde bir çok rekabetin gözlemlendiği coğrafya olması sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede, geçmişten günümüze ulaşan, ancak özellikle 1990'lar ile yeni bir boyut alan Slavofil ve Avrasyacı yaklaşımların da bu ülkenin dış politikasında belirleyici iç ve dış baskı unsurları olduğu görülmüştür. Bu düşünce akımlarının uygulayıcısı olan RF'nin bu kapsamda bölgesinde inşa etmeye çalıştığı ekonomik ve siyasi projeler (BDT, Avrasya Birliği, KGAÖ, ŞİÖ vb.), Ukrayna'da bir tecih yapma ihtiyacı yaratması açısından siyasi kampların belirlenmesinde etkili olmuştur. En son olarak Yanukoviç'in AB yerine bir anlamda Avrasya Birliği'ni seçmesi bu düşünsel akımların Ukrayna'nın benimsediği politikadaki yansımasının bir örneğidir. Hem Batının Soğuk Savaş sonrası siyasi ve ekonomik yayılma alanı içerisinde önemli bir yeri teşkil eden hem de Rusya'nın 'yakın çevre'si üzerinde benimsediği ekonomik-politik vizyon içerisinde kilit bir konuma sahip olan Ukrayna, küresel ve bölgesel güçlerin çıkarlarının kesiştiği bir bölgedir ki, güncel gelişmeler ışığında yaşanan olaylar bunu somut bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, mevcut şartlar altında Ukrayna'nın içerisinde bulunduğu siyasi ve ekonomik kriz, ülkenin sahip olduğu nüfusun yapısı itibariyle de iç ve dış politikasını belirleme açısından onu zor bir durumda bırakmıştır. Tam olarak benzemese de ancak şekil itibariyle bölgesel ve küresel çatışan düşünceler açısından, 2008 Gürcistan-Rusya çatışması örneği ve sonrasında yaşananlar göz önüne alındığında Kiev yönetiminin belli bir dönem etkisizleştirileceği, yapılan iç ve dış fiili müdahaleler ile yeni statükonun, hayat sahalılarının oluşturulacağı düşünülebilir. Böylece, kısa ve orta vadede, mevcut ülkesel ve siyasi yayılım alanlarının hayati önemi her iki ülke açısından hem yapılacak müzakerelerdeki avantajın hem de bölgedeki alansal nüfuzun da korunması için önemli olacaktır. Devam eden bir süreç olmakla birlikte, bütün bunlar ışığında Ukrayna dış politikasının gelecekteki görünümü ve şekillenmesi süreci, iç politik denklem ve Ukrayna merkezli olmaktan çok, Batı (AB ve ABD) ve RF'nin alacağı karar ve benimseyeceği tutumlarla alakalı olacaktır.

Kaynakça

- Akgül, Fatih (2007). "Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri". *Güvenlik Stratejileri Dergisi* (5), 129-157.
- Akgül-Açıkmeşe, Sinem (2011). "Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri". *Uluslararası İlişkiler* 8(30), 43-73.
- Aydın, Mithat (2004). "19. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (15), 109-124.
- Başer, Alper (2010). "Kırım'da Rus Kolonizasyonu". *Karadeniz Araştırmaları*, 6(24), 29-42.
- Bilener, Tolga (2007). "Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar". *Karadeniz Araştırmaları* (13), 115-132.
- Caşın, Mesut Hakkı (2002). *Rus İmparatorluk Stratejisi*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Dugin, Aleksandr (2006). *Nursultan Nazarbayev'in Avrasya Misyonu*. Ankara: Yeni Avrasya Yayınları.
- Forbrig, Joerg ve Robin Shepherd (2005). Chronology of the Orange Revolution. J. Forbrig, & R. Shepherd (Dü) içinde, *Ukraine After The Orange Revolution, Strengthening European and Transatlantic Commitments* (s. 11-15). Washington: The German Marshall Fund of the United States.
- Gömeç, Saadettin (2009-1). "Kırım Bölgesinde İlk Türkleşme Faaliyetleri". *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Avrasya Etüdüleri* (35), 61-72.
- Hekimoğlu, Asem Nauşabay (2007). *Rusya'nın Dış Politikası-I; ABD, AB, Çin, Hindistan, Orta Asya*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Kronoloji: Ukrayna'nın dönüm noktaları*. (2014). <http://www.aljazeera.com.tr>. Şubat 22, 2014 tarihinde adresinden alındı.
- İsmayilov, Meşdi (2011). *Avrasyacılık, Mukayeseli Bir Okuma, Türkiye ve Rusya Örneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İşyar, Ömer Göksel (2008). "Avrasya'da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekleri". *OAKA*, 3(6), 104-136.
- İvanov, Sergei. (2004). *Вооруженные силы России и ее геополитические приоритеты*, 01.10.14 tarihinde Globalaffairs Web sitesi: http://www.globalaffairs.ru/number/n_2471 adresinden alındı.
- Kamalov, İlyas (2009). "Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar". *Karadeniz Araştırmaları*, 6(21), 13-21.
- Kaya, Sezgin ve Ömer Göksel İşyar (2009). "Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi". *OAKA*, 4(8), 25-49.
- Kırımlı, Hakan (2014). *Kırım Tatarları Kimdir?* Mart 22, 2014 tarihinde Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Web sitesi: <http://kirimdernegi.org.tr/sayfa.asp?id=456> adresinden alındı.
- Köse, Osman (2002). "Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhak Edilmesi". H. C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca (Dü) içinde, *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 18, s. 464-470). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kuchinsky, Marina, E. (2013). *Польское руководство смотрит на восточную политику через тезис о необходимости её «европеизации»* Ekim 1, 2014 tarihinde Savunma Araştırmaları Merkezi Web sitesi: http://www.riss.ru/analitika/2492-vostochnaya-politika-polshi#.VCv5B_1_tWa adresinden alındı.
- Kuzio, Taras (2006). "Is Ukraine Part of Europe's Future?" *The Washington Quarterly*, 29 (3), 89-108.
- Kuzucu, Serhat (2010). "II. Katerina Dönemi Osmanlı-Rus İlişkilerinde Kırım". *Türk Dünyası Araştırmaları* (185), 107-118.

- Özcan, Mehmet ve Fatma Yılmaz Elmas, Mustafa Kutlay, Ceren Mutuş (2010). *Bundan Sonrası, Senaryo Analizleriyle Türkiye-AB İlişkileri*. Ankara: USAK Yayınları.
- Özdal, Habibe. (2013). “AB ve Rusya Arasında Ukrayna: Hayaller ve Gerçekler”. (26). Ankara: USAK-Avrasya Araştırmaları Merkezi.
- Özdal, Habibe ve Viktoriia Demydova (2011). Türkiye Ukrayna İlişkileri: Yüksek Potansiyel, Düşük Voltaj. (16). Ankara: USAK Analiz.
- Özertem, Hasan Selim (2014). *Ukrayna'da Rusya İçin İkinci Perde*. Mart 22, 2014 tarihinde USAKWebsitesi:http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2248&cat=334#.Uy2uoPI_sjx adresinden alındı.
- Özkan, Selim Hilmi (2007). “XVII. Yüzyılın Sonları ile XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi”. *Karadeniz Araştırmaları* (14), 47-62.
- Parahonskiy, Boris (2001, Sonbahar). “Ukrayna ve Türkiye'nin Karadeniz Bölgesindeki Çıkarları”. *Avrasya Dosyası*, 7(3), s. 249-260.
- Pascual, Carlos ve Steven Pifer (2002). “Ukraine's Bid For a Decisive Place in History”. *The Washington Quarterly*, 25 (1), 173-192.
- Putin Kırım'ın İlhakını Resmileştirdi*. (2014). <http://www.bbc.co.uk/turkce> , Mart 22, 2014 tarihinde adresinden alındı.
- Rodgers, Peter (2006). “Understanding Regionalism and The Politics of Identity in Ukraine's Eastern Borderlands”. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 34 (2), 157-174.
- Saray, Mehmet (1994). *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti İle Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sarıkaya, Yalçın (2010). “Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi”. *Karadeniz Araştırmaları* (25), 1-10.
- Schwarz, Peter (2014). *Ukrayna'daki Darbenin Jeo-politik Boyutları*. Şubat 22, 2014 tarihinde World Socialist Web Site: <http://www.wsws.org/tr/2014/feb2014/geop-f28.shtml> adresinden alındı
- Tüysüzöğlü, Göktürk (2011, Ocak). “Ukrayna'da Turuncu Devrimin Sonu”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi* (3), 62-79.
- Wendt, Alexander (1992). “Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power” Politics. *International Organization*, 46 (2), 391-425.
- Yüksel, Sinan (2013). “Rusların Karadeniz Yönünde Yapmış Oldukları İlk Yayılma Faaliyetleri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (28), 101-116.